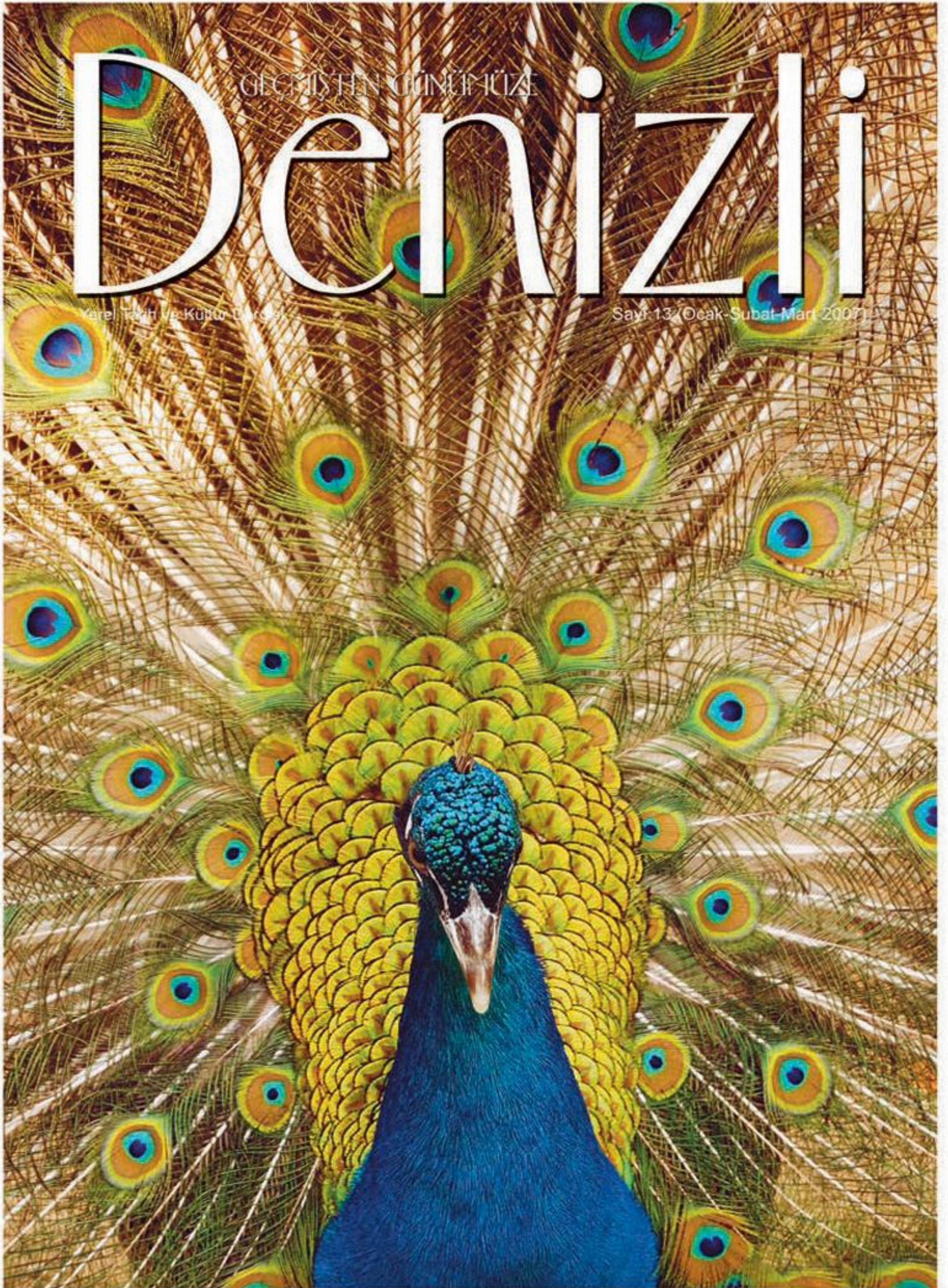

Denizli

GEÇMİŞTEN GÜNÜMÜZE

Şehir, Tarih ve Kültür Dergisi

Sayı: 13 / Ocak-Şubat-Mart 2007

Benim en büyük
vicudum elbet
bir gün taarak
olacak, ama
TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ile elbet paylaşılar
kalacaktır.

GEÇMİŞTEN GÜNÜMÜZE
DENİZLİ
DERGİSİ

ÖĞRENCİLERİMİZE
BURSLAR

SOSYAL
ETKİNLİKLER
VE
GEZİLER

KİŞİSEL GELİŞİM
KURSLAR

SANATA
DESTEK

CSA

CAFER SADIK ABALIOĞLU
EĞİTİM ve KÜLTÜR VAKFI

Gecmisten Günümüze
DENİZLİ
Yerel Tarih ve Kültür Dergisi
(Üç aylık dergi)

CSA
CAFER SADIK ABALIOĞLU
EDİTİM VE KÜLTÜR VAKFI

Adına
İmtiyaz Sahibi
M. Ali Abaloğlu

Genel Yayın Yönetmeni,
Ömer Gökmen (Sorumlu)

Yayın Danışmanı
Prof. Dr. Önder Gökçün

Editör
Süleyman İnan

Editör Yardımcısı
Selim Parlaz

Yayın Kurulu
Önder Gökçün
Ömer Gökmen
Süleyman İnan
Metin Türktaş
Faruk İnceoğlu
Coskun Önen

Koordinatör
Besim Ogelman

Tasarım - Uygulama
Mac Art Tasarım
www.macarttasarim.com

Baskı -cilt
Türker Oset

İletişim
Çamlık Cd. 6017 Sk.
No:9 Kat:2-3
Kınık/DENİZLİ
Tel :0 258 213 43 00
Faks:0 258 213 16 50
www.abalioglu.com.tr/dergi.htm

Yazılar, yazarların yasal sorumluluğu
altındadır.

Gönderilen yazılar geri
gönderilemez.
Dergide yayımlanan
yazı ve dokümanların
tamamının veya
bir kısmının yeniden
yayımlanması için
izin gerekmektedir.

Dergi Ücretsizdir.

Kapak Fotoğrafı
Mehmet Çakır
(Halk Caddesi - 1974)

Merhaba

Önemi her geçen gün biraz daha farkedilen dergimizin 12. sayısı elinizde.

Muhakkak ki dergimiz, Denizli'de pek çok insanda tarihe ve kültüre merak uyandırmaktadır. O kadar ki, dergide yer alan bazı yazılar, yerel ve ulusal medyada yer buluyor ve atıf yapılmak üzere bizden istenen izinlerle alınıyor. Uzağımızda değil, hemen yanı başımızda bazen kayıp giden başkaca değerlerin saklı olduğunu dergi ile fark edebildik.

Benim de söyleyeceklerim, anlatacaklarım var diyenlerin sayısı, epey fazla kayıtlarımızda. Bundan öte, kimilerinin yok dediği Denizli'nin "resmi" tarihinden kesitler sunduk.

Dergi, bu anlamda bir ölçüde kamu işlevi gördü. Kent arşivi ve belleği, kent kütüphanesi olguları daha çok önemsenmeye başlandı.

Denizli'nin hakkettiği sanayi şehri unvanından başka, bir "kültür şehri" olduğu vurgusuna ciddi bir katkı yaptık, yapıyoruz da....

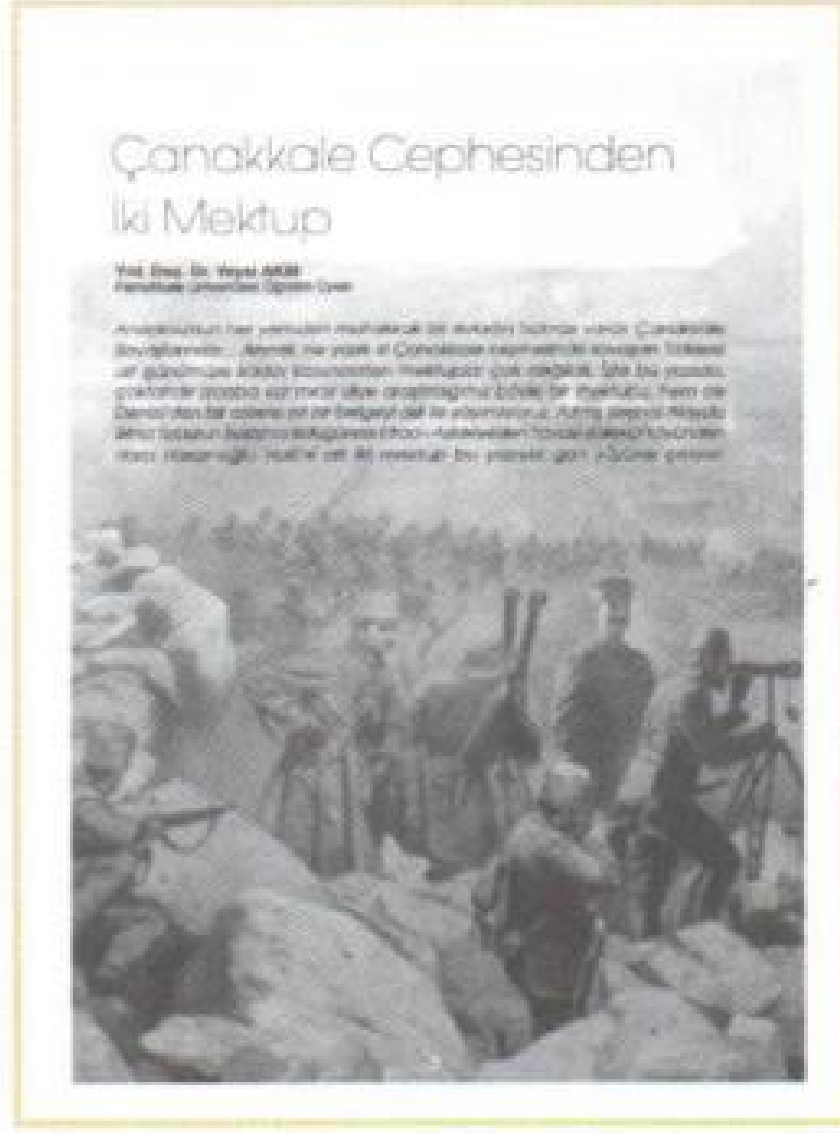
Bunu çeşitli ortamlarda bize dile getirilen sözlerden, vakıf binasında bulunan dergiye ait deftere yazılanlardan ve okuyucularımızdan aldığımız mektuplardan anlıyoruz.

Bu sayıda yine ilginizi çekeceğini umduğumuz yazılara yer vermeye çalıştık.

Bir dahaki sayıda buluşmak dileğiyle, sağlıklılıkla kalın.

Editörden

İçindekiler

3-7

Çanakkale Cephesinden 2 Mektup
Veysi Akın

8-11

Ahmet Engin Bey Hoca'mız...
Önder GÖÇGÜN

12-14

Bir Yazıt Parçasının Denizli İçin Düşündürdükleri
Tuncer BAYKARA

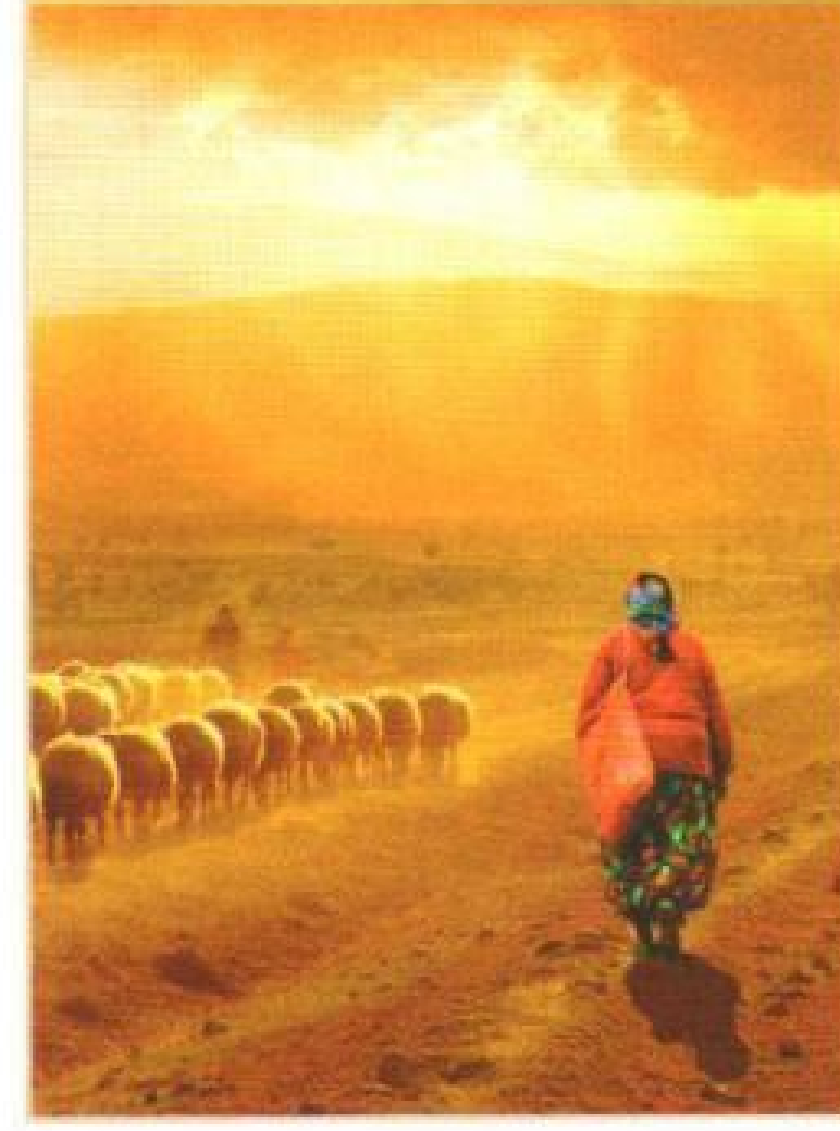
15-17

"Baba, Beni İyi ki Okula Gönderdin"
Serap CEREZCİ

18-19

Karahöyük Pazarı
Fahri ATALAY

20-21

Fotoğraf
Mehmet ÇAKIR

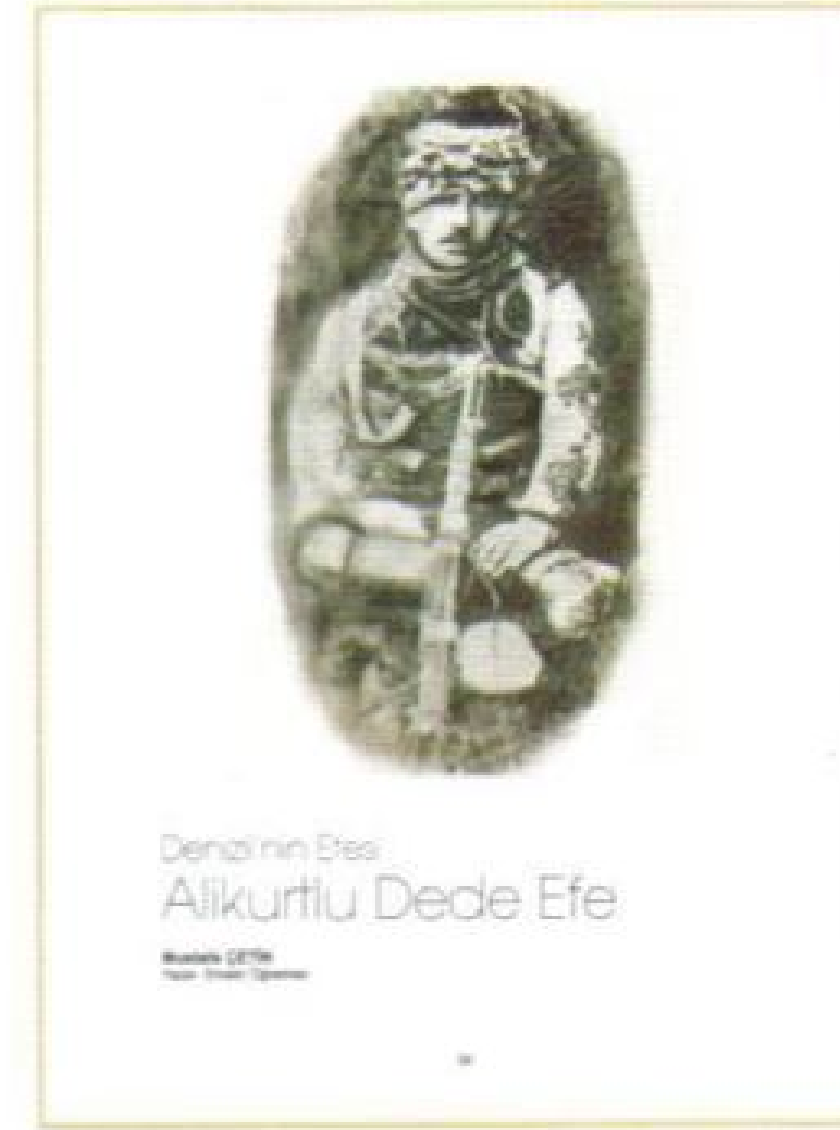
22-28

Hatice Gürsoy
Necati ÇALLI

29-33

Evkara Obası
Şaban KÖK

34-40

Alikurtlu Dede Efe
Mustafa ÇETİN

Çanakkale Cephesinden İki Mektup

Yrd. Doç. Dr. Veysi AKIN
Pamukkale Üniversitesi Öğretim Üyesi

Çanakkale Savaşına dair belgeler ne yazık ki çok değildir. Anadolu'nun her yerinden biri muhakkak evladı var denildi. Denizliden de var. İşte ilk kez bu yazı ile iki mektup kamuoyuna açıklanıyor, paylaşılıyor. Altmış beş yıl önce İkinci Taburun sekizinci bölüğünde efrad-ı askeryeden Tavaslı Kelekçi Karyesinden Hacı Hasanoğlu Halil

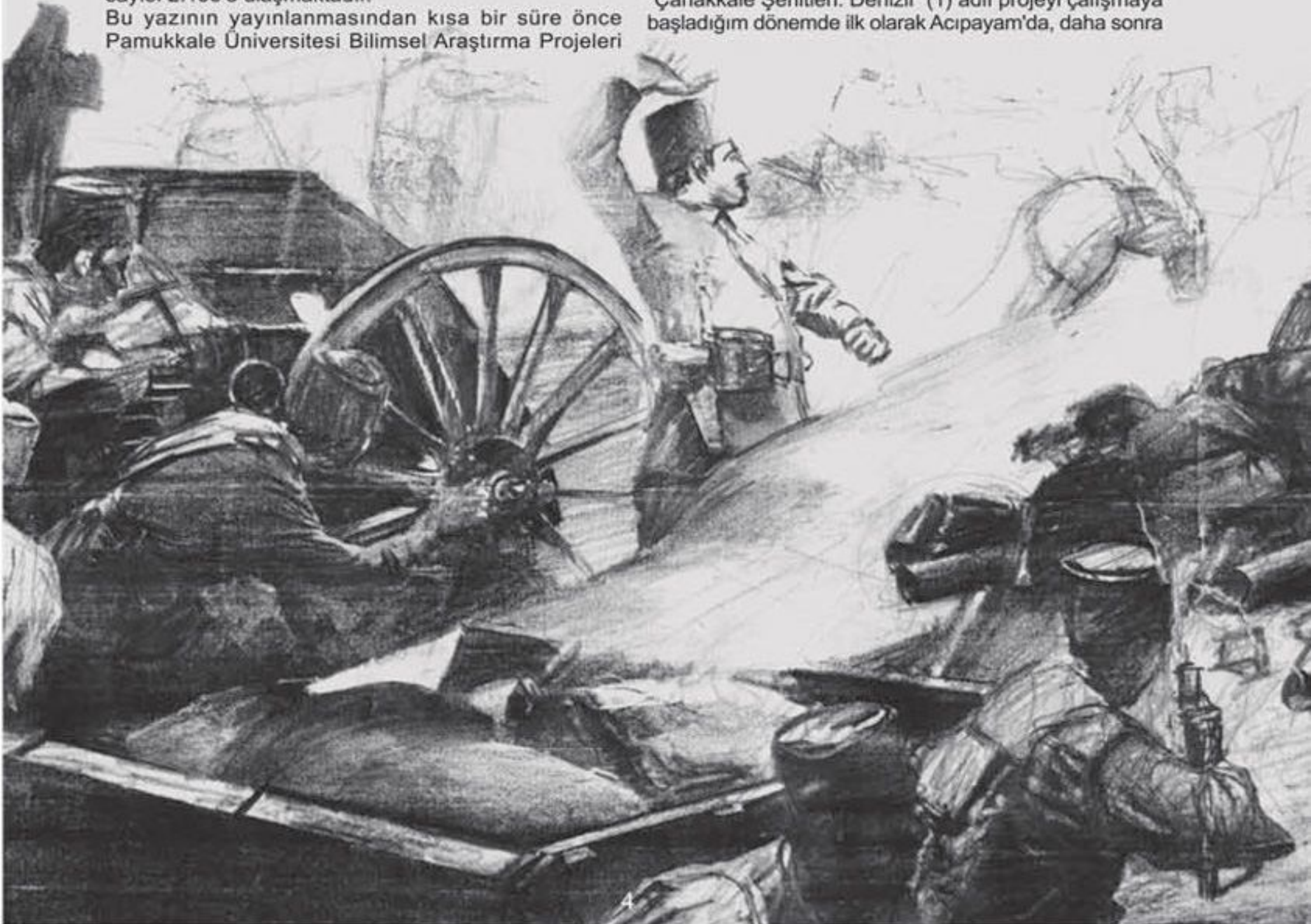

20. yüzyıl olayları göz önüne alındığında Çanakkale Savaşlarının Türk ve Dünya tarihindeki yeri küçümsenemeyecek derecede önemlidir. Bu önemine binaen savaşın geçtiği küçük bir toprak parçası olan Gelibolu yarımadası adeta koca bir Türk tarihinin sorumluluğunu omuzlarına yüklenmiştir denilebilir. O bu konumunu Çanakkale'de şehit düşenlere borçludur. Bu savaşta Türkiye'nin her vilayetinden az veya çok şehidi mevcuttur. Bu şehitlerin sayıları dikkate alındığında bugünkü Denizli Vilayeti'nin Türkiye dağılımında önemli bir yer tuttuğu görülür. Milli Savunma Bakanlığı verilerine göre Denizli 2.195 şehidi ile Bursa (3.735), Balıkesir (2.717), Konya (2.488) ve Kastamonu (2.425)'dan sonra beşinci sırada yer alır. Denizli'nin 1915'li yıllardaki nüfus durumu göz önüne alındığında ve diğer vilayetlerle kıyaslandığında bu rakam dikkat çekici derecede yüksektir. Bunun en temel sebebi seferberlik esnasında Denizli'de teşekkül eden 11 nci Piyade Tümeni'nin seferberlik hazırlıklarını yaparak doğrudan muhabere meydanına intikal etmiş olmasıdır. Bu Tümen, Denizli ve çevresinden toplanan askerlerden oluşuyordu. Tümen önce demiryolu ile İzmir'e ve oradan da Edremit'e sevk edilmiş daha sonra Beşige koyundaki çarpışmalara katılmış ve ardından da Gelibolu yarımadasına geçirilerek savaşın en kanlı geçtiği mıntikalarda harbe katılmıştır. Milli Savunma Bakanlığı verilerinden hareketle bizim tespitimize göre 11nci Tümeden Denizlili şehitlerin sayısı 875 kişidir. Nitekim bu tümen haricinde başka askeri birliklerde Çanakkale muharebelerine iştirak eden Denizliler de olmuştur. Bunlarla beraber toplam şehit sayısı 2.195'e ulaşmaktadır.

Bu yazının yayınlanmasından kısa bir süre önce Pamukkale Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri

Birimi'nin desteği alınarak hazırladığım ve daha sonra da Denizli Belediyesi'nin katkılarıyla kitap haline getirdiğim "Çanakkale Şehitleri: Denizli" adlı çalışmada bunlara dair istatistikî bilgiler ve şehitlerin isim listeleri verilmiştir. 11 nci Tümen'in haricinde çeşitli birliklerde savaşa katılarak şehit düşenlerin sayısı ise 1.320 olarak kayıtlara geçmiştir. Bu bakımdan Denizlililer ne kadar övünseler yeridir. Ancak tarih sadece övünme vesilesi olacak sayfalardan ibaret değildir. Yoksa atalarımızın mezarları başında övünçle ağlayan yığınlar haline geliriz. Tarih, geçmişteki bu tablolardan ibret alınması gereken bir ortak şuurdur. Maalesef, Türkiye ve Türk insanı tarihini okumamaktan ve okuduklarını sorgulamamaktan dolayı bu ortak hafızasını kaybetmek tehlikesi ile karşı karşıyadır. Bunun en önemli göstergesi Gelibolu'daki Türk ve düşman mezarlıklarının mukayese edilmesidir. İngilizler, Fransızlar ve İtalyanlar anlaşmalarla elde ettikleri mezarlık topraklarında başkalarına ait bir memleketi işgal için gelen askerlerinin isimlerini anıtlattırdılar. Bizler, temsili birkaç mezarın bulunduğu kabristanlıktan başka onlar için ne yapabildik. Gönlümüz kanları ile "Çanakkale'yi Geçilmez" yapan bu Mehmetçiklerin isimlerinin o topraklara altın harflerle yazılmasından yanadır. Bu amaçla bu çalışmada Çanakkale muharebelerine katılmış ve muharebelere sağ çıkabilmiş ancak daha sonra katıldığı bir başka cepheden geriye dönememiş bir Mehmetçikimizin aziz hatırasını yaşatabilmek için babasına ve biraderim diye hitap ettiği amca oğluna yazdığı iki mektubun hikâyesi anlatılmaktadır. Mektupların ortaya çıkış hikâyeleri şöyledir.

"Çanakkale Şehitleri: Denizli" (1) adlı projeyi çalışmaya başladığım dönemde ilk olarak Acıpayam'da, daha sonra

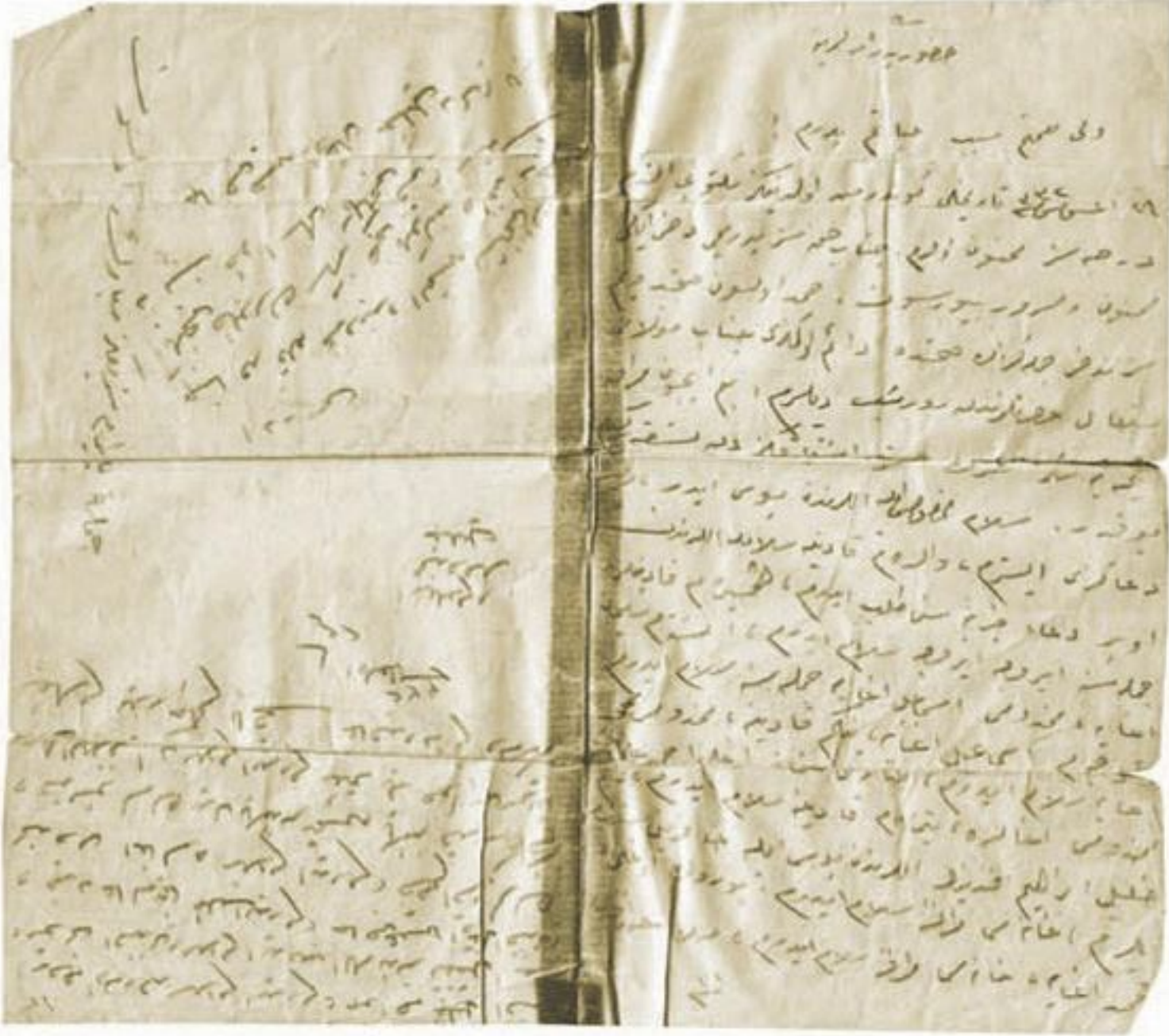

da sırasıyla Tavas, Çal, Buldan ve Denizli merkezde olmak üzere Çanakkale Şehitleri üzerine birçok konferans, panel ve sempozyumda bilimsel konuşmalar yaptım. Bu konuşmalarım esnasında mülki ve yerel yöneticilerden istirhamım her yörenin kendi şehitlerinin isimlerinin de yer aldığı birer şehitler abidesi dikmeleri ve şehitler parkı hazırlamalarıydı. Nitekim bu talebim bazı yönetimler ve sivil toplum kuruluşları tarafından dikkate alınarak kısa zamanda eyleme döküldü. İlk olarak Acıpayam Girenizliler harekete geçerek Acıpayam Girenizliler Derneği Başkanı Bayram Ali AKÇA ve Kurucu Başkan Sabit KIZILHAN öncülüğünde bir proje hazırladılar ve bölgelerinden şehit düşenlerin isimlerini ebediyen yaşatmak ve hatıralarını canlı tutmak için bir "Şehitler Anıtı" oluşturdular. Bu anıtın açılışı geçtiğimiz yaz 27 Ağustos 2006 tarihinde yapıldı. Daha sonra Tavas Pınarlar Beldesi, Tavas ve Denizli Belediye Başkanları harekete geçerek benzer projeler başlattılar. Bu çalışmalardan bir kısmı devam etmekte ve bir kısmı da son aşamadır.

İşte bu iki mektup Girenizlilerin Gireniz Şehitler Anıtı'nı yaptıkları dönemde Acıpayam ilçesi Kelekçi beldesinde oturan eski Muhtar Abdullah ÜNAL'ın şehit ve gazi torunlarının ellerinde dedelerine ait bir kaç mektup bulunduğu haberini dernek yönetimine bildirmesiyle ortaya çıkmıştır. Dernek yöneticileri mektupları elinde bulunduran Yusuf YILDIRIM(2) ile temasa geçmişler ve tarihimiz için önemli olan bu iki belgeyi ileride kurulacak Girenizliler Kültür Evi'nde sergilenmek üzere derneğe tescil etmişlerdir. Bu iki mektubun fotoğrafı dernek yönetiminde bulunan ve Pamukkale Üniversitesi'nde öğretim elemanı olarak çalışan Okutman Yaşar YILDIRIM tarafından "Çanakkale Şehitleri: Denizli"(3) kitabında yayımlanmak üzere şahsıma verilmişti. Mektuplardan ilki 20 Mart 1332 yani 2 Nisan 1916 tarihli ve Hacı Hasanoglu Halil tarafından Amcaoglu Mehmed'e yazılmıştır. İkinci mektup da 24 Eylül 1332 yani 7 Ekim 1916 tarihli ve aynı şahıs tarafından babasına yazılmış bulunmaktadır. Mektup yazan Halil askere alınmış ve bekardı ve cepheye geri gelmedi. Mektupların yazıldığı tarihte Çanakkale Cephesi'nde savaş sona ermiş ve Halil henüz sadık Oyle anlaşıyor ki Halil'in birliği 65. Alay Çanakkale'den başka bir cepheye

gönderilmiş ve bir daha geri gelmemiştir. Ancak yaptığımız incelemede Halil'in ismini I. Dünya Savaşı Şehitleri listesinde kayıtlı olanlar arasında bulamadık. Ya şehitler listesine ismi yazılmadı veya kayıplar arasında ne olduğuna dair bilgi bulunamadı ya da esirler arasında olup savaştan sonra geri gelemedi.

Mektupların yazıldığı tarihlerde Çanakkale Cephesi kapanmış olduğu için mektupların içeriğinde harbe dair herhangi bir bilgi bulunmamaktadır. Sadece köyden kimlerin askerde olduğu ve hangi cephelere gittikleri sorgulanmakta ve klasik mektup tarzında özlem, selam ve muhabbet belirtmektedir. Bunun dışında ikinci mektupta "Cümleten bayram-ı şerifiniz mübarek olsun. Biraderimin mektubunun size nereden geldiğini beyan edesiniz" ibareleri dikkat çekmektedir. İlk ibarede hangi bayram olduğu mektupta belirtilmemekle beraber yazım tarihinden hareketle söz konusu olan bayram tebrikinin Kurban Bayramı olduğu anlaşılmaktadır. Çünkü 1916 yılı Kurban Bayramı 10 Zilhicce 1334 yani 8 Ekim 1916 tarihine denk gelmektedir. Söz konusu mektup 7 Ekim tarihini taşıdığına göre hemen Kurban Bayramı arifesinde yazılmış olmalıdır. İkinci ibareden de Halil'in kardeşinin de kendisi gibi askerde olduğu ve hangi cephede bulunduğunu bilmemesidir. Yaptığımız araştırma sonrasında Halil'in kendisinden büyük biri ana-baba bir (Basri), diğeri de baba bir ana ayrı (İsmail) olmak üzere iki kardeşinin bulunduğunu ve her ikisinin de bu dönemde cepheye olduğunu öğrendik. Burada söz konusu olan kuvvetle muhtemel öz kardeş Basri olmalıdır. İsimleri şehit listelerinde bulunamamakla beraber Yusuf Bey'den aldığımız malumata göre her iki kardeşinde buldukları cepheden geri gelmedikleri anlaşılmaktadır. Mektupları okurken bazı güçlüklerle karşılaştık. Bir defa mektuplar çok uzun yıllar önce yazılmış olduğu için hayli yıpranmış ve kenar kısımları eskimeden mütevellit kopmuştu. Bununla beraber ikinci mektup bir iki kelime hariç eksiksiz olarak okunabiliyordu. Ancak birinci mektuptaki kenar kısma gelmiş birçok kelime yok olduğu için okunamıyordu ve metin bütünlüğü sağlamakta zorluk çektik. Bu kelimeler mümkün olduğunca mektubun üslubu bozulmadan parantez içerisinde alınarak tarafımızdan doldurulmaya çalışıldı. Ancak son kısmındaki eksiklik doldurulamadı. Bununla beraber haribe kayıt düşülmesi bakımından eksikleriyle bu mektubu da buraya alması okuyucularımızın hoşgörüsüne sığınarak uygun gördük.

I. Mektup

Hacı Hasanoğlu Halil'in amcasının oğlu Mehmed'e yazdığı mektup (2 Nisan 1916)
(Eski yazılı Metin)

(Yeni yazıya çevrilmiş metin)

-Bih-

Huzur-ı biraderileri

Merhametlü biraderim Mehmed Ağa hazretleri
Bugün mahsus-ı saniya hatırını sual ederim. Eğer
biraderim tarafından (sual edilecek olur) ise
hamdolsun vücudum sıhhattedir, sizin dahi bu minval
üzere (olmanız için) dua ve niyaz ederim. Evvel
taftan pederim makamında amıcam ağaya ve
(çocuklarına ve yengem) kadın cümlesine ayrıca
olarak selam edip hayır dualarını talep ile (bir isim
silinmiş) Ağaya ve Gani Ağaya ayrıca ayrıca selam
ederim, Çapar Osmanoğlu (bir isim silinmiş) Ağaya,
Rıfat Ağaya ve diğer Ali Ağaya cümlesine selam
ederim. Oku (silinmiş) cemaate yedi yaşından yetmiş
yaşına kadar kâffesine selam ederim, bu kadar ki,
El-malum amıcanoğlu Halil
Fi 20 Mart sene 332 (2 Nisan 1916)

Biraderim Mehmed Ağa

Senin cevabın böyle değildir. Ben seni beş on defa
mektup gönderdim. Sen hiç mektup göndermiyorsun,
niçin göndermezsin. Senin ve Hamid ve Mustafa'nın
ve diğer arkadaşların ve hem askere kimler gitti
bunları beyan edesin, pederin her hafta için mektubun
alıyorum, çok memnun oluyorum, hiçbir şeyi
yazdırmıyor, onun için senden istedim.
Kışlamız altın direkli, |
İçinde yatan aslan yürekli,
Hani mavzer tüfekli,
Kışlamızda kandil yanmaz, (Not: mektubun bundan
sonraki satırları eksik)

(Yeni yazıya çevrilmiş metin)

-Bih-

Huzur-ı pederanelerine

Veli-i nimetim sebeb-i hayatım pederim!
28 Ağustos sene 1332 tarihli göndermiş olduğunuz mektubu aldım, derecesiz memnun oldum. Cenab-ı Hak siz pederimi dahi iki (cihanda) memnun ve mesrur buyursun. Hamdolsun sıhhatteyim. Sizin dahi cümleminizin sıhhatte daim olmanızı Cenab-ı Mevla-yı Müteal Hazretlerinden ruz-şeb dilerim. Benim için merak etmeyesiniz. Sizin siret-i iştiyakınızdan başka bir kederim yoktur. Selam-ı mahsus ellerinizden busi eder, hayır duanızı isterim, validem kadına selamla ellerinden öper dua-(y)i hayriyesini talep ederim, hemşirem kadınlara cümlesine ayrıca ayrıca selam ederim, eniştem Süleyman Ağaya, mahdumu İsmail Ağaya cümlesine selam ederim. Amıcam İsmail Ağaya, yengem kadına, mahdumu Mehmed Ağaya selam ederim, Sarı Sinanoğlu Ahmet Ali Ağaya mahdumu ağalara, teyzem kadına selam ederim, dayım Halil İbrahim Efendinin ellerinden busi ile hatırını sual eylerim, hanesi tarafına selam ederim. Yörükoğlu Mehmed Ağaya, hanesi tarafına selam ederim. Molla Hasan Efendiye ayrıca olarak selam ederim. Hoca Halil Efendiye, Musa Efendiye selam edip ellerinden teftil eder ve hayır dualarını talep ederim. Hacı İsmailoğlu Efendiye, mahdumu ağalara selam ederim, hısım akrabaların ve komşuların yedi yaşından yetmiş yaşına kadar kâffesine (okunamadı) selam ederim. Mektubun cevabını serian beklerim, pederciğim. Baki afiyette daim olasınız.

Fi 24 Eylül sene 332 (7 Ekim 1916)

El-malum Mahdumunuz Halil

Adres: Çanakkale grubunda altmış beşinci alayda ikinci taburun sekizinci bölüğünde efrad-ı askeriyeden Tavaslı Kelekçi Karyesinden Hacı Hasanoğlu Halil diye yazınız.

Cümleten bayram-ı şerifiniz mübarek olsun.

Biraderimin mektubunun size nereden geldiğini beyan edesiniz.

Sözlük:

Minval: tarz, yol, şekil

Mesrur: sevinçli

ruz-şeb: gece ve gündüz

siret-i iştiyakınızdan: halinizi özlemekten

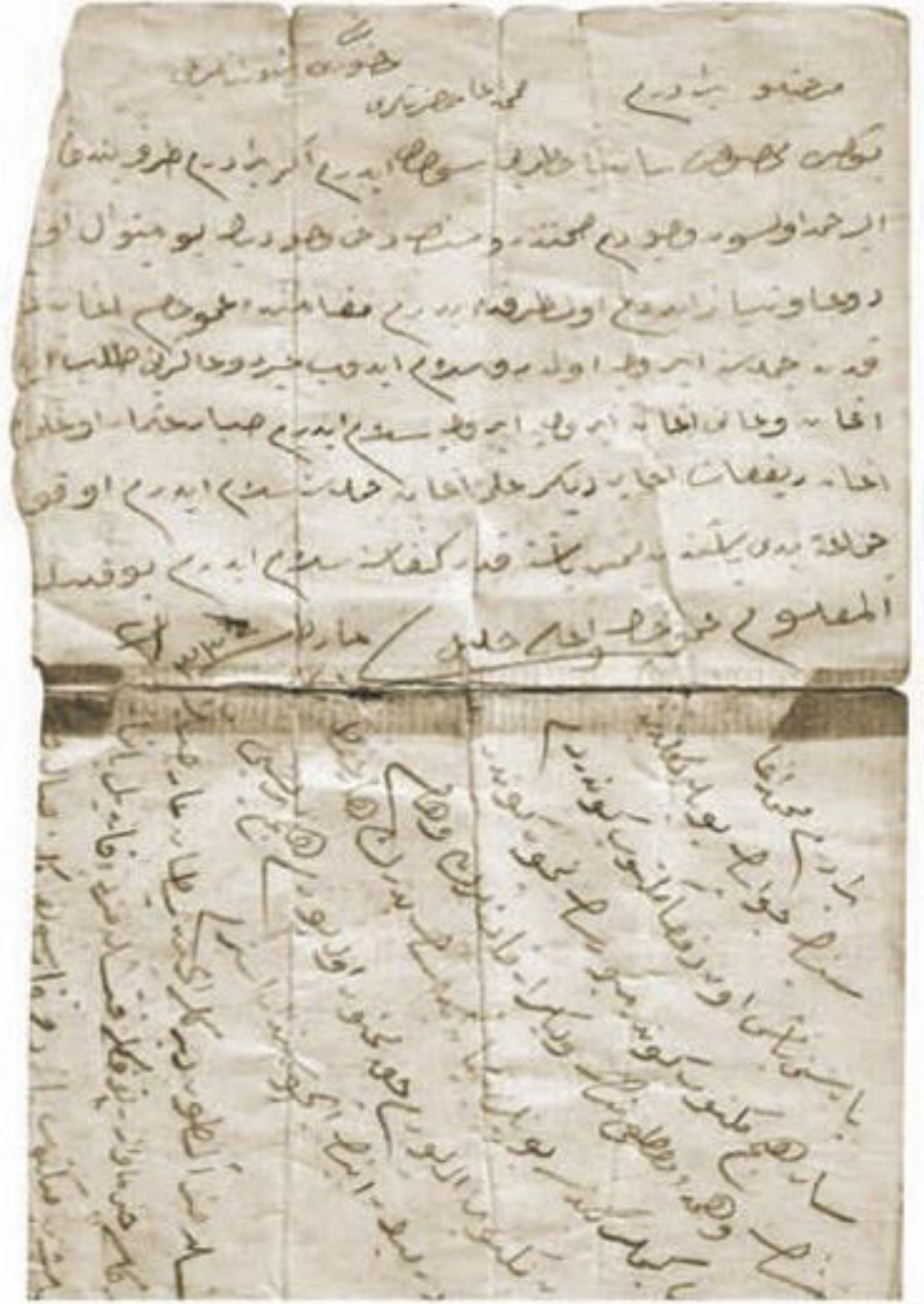
Selam-ı mahsus: hususi selam

Bus: öpmek

Dua-i Hayriye: hayır dua

Teftil: bükme-sıkma

Mahdum: oğul

II. Mektup

Çanakkale Savaşında
65 nci alayda asker
Tavaslı Kelekçi
Köyünden Hacı
Hasanoğlu Halil'in
basına yazdığı mektup
(7 Ekim 1916)
(Eski yazılı metin)

Denizli'ye hizmet ve gönül verenler:
1960'lı yıllarda, Denizli gençliğine tiyatroyu, tiyatro sanatını ve
tiyatro sanatçılığını sevdiren değerli eğitimci, seçkin insan:

Ahmet Engin Bey Hoca'mız...

Prof. Dr. Önder GÖÇGÜN
Pamukkale Üniversitesi Öğretim Üyesi

Gelecekte, güzel bir isimle anılmak; geçmişte, yapıcı ve kalıcı izler bırakmakla mümkündür. Bu da, hiç şüphesiz olumlu yönde son derece gayretli, yetişen ve yetiştiren, çalışan ve çalıştıran, yüksek, idealist duygu ve düşüncelerle kendini mesleğine ve giderek mesleği ile bütünleşen çizgide ilkin kendi insanına ve nihayet bütün insanlığa adayan, adayabilen seçkin, gül yüzlü insanlarla gerçekleşebilecek bir olgudur.

Bundan 45 yıl öncesinde, Denizli Erkek Sanat Enstitüsü'ndeki Edebiyat öğretmenliğinin yanı sıra, Tiyatro sanatını öncelikle öğrencilerinden başlamak üzere; bütün Denizli gençliğinin ve halkının - İstanbul'dan gelen çeşitli tiyatro kumpanyaları ile aslında öteden beri var olan- tiyatro zevkini, daha da geliştirmek yolunda büyük çabalar harcayan Ahmet Engin Bey hocamız, işte sözünü ettiğimiz bu seçkin

kimselerden ve o güzel insanlardan birisi idi. Denizli'li olmadığı halde, Denizli'ye hizmet ve gönül verenlerden birisi olan merhum Ahmet Engin Bey; 1333 (1917)'de, Balkanlar'ın önde gelen Türk şehirlerinden birisi olan Pürsican'da dünyaya geldi. 1946 yılında Ankara Gâzi Eğitim Enstitüsü'nün Türkçe Şubesi'nden mezun oldu.

Millî Eğitim Bakanlığı'nın, 12 Mart 1962 tarih ve 1139 sayılı kararnamesi ile Denizli Erkek Sanat Enstitüsü Türkçe öğretmenliği'ne atanan hocamız, 1 Nisan 1962 günü bu görevine başladı. Terfi ederek, İstanbul Matbaa Meslek Lisesi Türkçe öğretmenliğine atandığı 31 Mart 1965 tarihine kadar, Denizli'de çok değerli hizmetler verdi.

Sahneye koyduğu oyunların erkek oyuncularını Erkek Sanat Enstitüsü'nden, hanım oyuncularını da kardeş okul durumundaki Kız Sanat Enstitüsü'nden temin

Ahmet Engin

Perişon'un Seyahati oyunu temsilinden sonra (Mayıs 1962)

eden ve böylece, herhalde Türkiye'de bir ilki gerçekleştirmiş bulunan Engin Hoca'nın bu çalışmalarını, bizler de Denizli Lisesi'nin sanata, edebiyata ve tiyatroya gönül vermiş öğrencileri olarak bir yandan hayranlıkla izler, öte yandan aralarında Necati Açıkalin gibi yakın arkadaşlarımızın bulunduğu dostlarımızı da gönülden desteklerdik.

Sahnelenen oyunlar arasında ise;
.. gibi önde gelen ve edebî değeri yüksek tiyatro eserleri bulunmakta idi.

Ahmet Engin hocamızın kendisi ve bu yıllara ait çalışmaları hakkında, 26 Şubat 2006 günü Denizli'de kaldığı evdeki ziyaretimizde, eşi emekli öğretmen Fıtnat Engin hanımefendi, şunları söyledi: "Merhum eşim Ahmet Bey, tiyatroya çok düşkündü. Her ders yılı başında, önüne tiyatro kitaplarını koyardı ve o yıl sahneleyeceği oyunu birlikte seçerdik. Ben, Denizli'de 2 yıl İstiklâl İlkokulu'nda, 17 yıl da Delikliçinar İlkokulu'nda çalıştım.

Normal zamanlarda, evde yemeği bile seçip yiyen eşim, tiyatro sahnelerken yemek yemeyi dahi unutur ve önüne ne koysam yerd. Tiyatro bu derece hayatının ayrılmaz bir parçasını teşkil ediyordu.

Denizli'de pek çok gence tiyatroyu o öğretti ve sevdirdi. Öyle zannediyorum ki, vaktiyle kendisi de öğretmen olan babası bıraksaydı, Ahmet Bey daha öğrenci iken tiyatroculuk mesleğini seçerdi. Denizli'de çalışırken, Çocuk Tiyatrosu üzerinde incelemelerde bulunmak üzere Paris'e gitme teşebbüsünde bile bulundu. Bu kadar tiyatroya bağlı idi. Çocukların ve gençlerin tiyatroyu tanınması, yaşaması, sevmesi ve severek yetişmesi konusunda ısrarlı idi.

Özel hayatında ise, -eşim olduğu için söylemiyorum- merhum çok sakin, kibar ve neş'eli bir insandı. Canı sıkıldıkça mandolinini, ya da kemanını eline alır, çalardı. Yani tesellisi bile, yine sanattı.

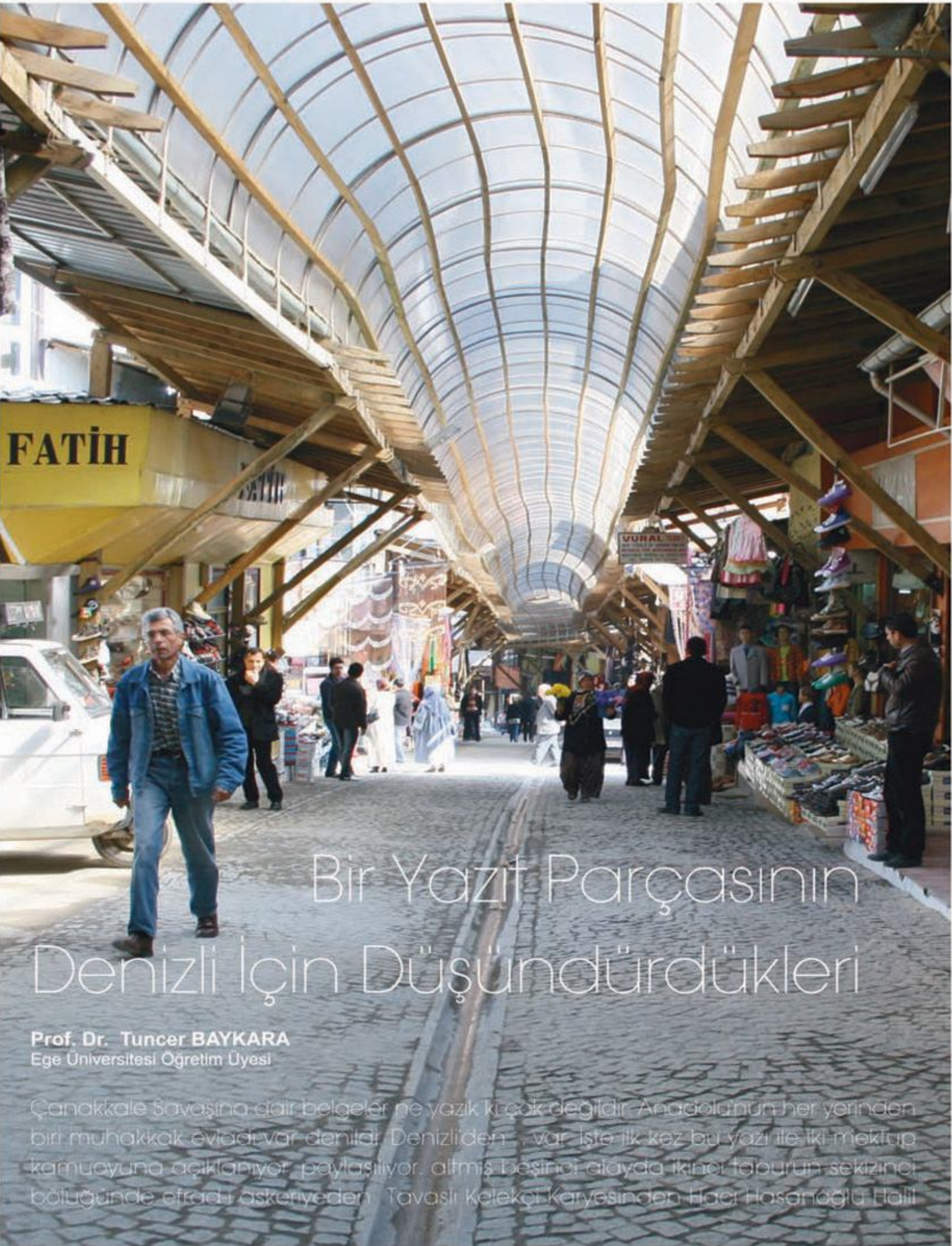
1965 yılı Nisan ayı başında İstanbul'a gittik. Bahçelievler'de, adı üstünde genişçe bahçe içinde bir ev yaptırarak, oraya yerleştik. Merhum eşim, Sultanahmet Matbaa Meslek Lisesi'nde, ben de Bahçelievler İlkokulu'nda çalıştım. Kendisi, o Lise'de de boş durmadı ve edebiyat derslerinin yanı sıra tiyatrolar da sahneye koydu; gençleri, bu defa İstanbul ortamında yetiştirmeye gayret gösterdi. Bir okul yaptırmak ise, en büyük emeli idi. Emekli olduktan sonra, bunu gerçekleştirmek yolunda evimizi İstanbul'dan Manisa'ya naklederek, Bahçelievler'deki yuvamızı sattık. Merhum, oradan aldığı 200 milyon lira nakit para ile Manisa'daki evini, bugün İstiklâl Mahallesi'ndeki "Fitnat-Ahmet Engin İlköğretim Okulu" için, Denizli Valiliği Millî Eğitim Müdürlüğü'ne bağışladı. Böylece bu okul, bugün gururla faaliyetini sürdürmekte ve merhum eşimin ruhunu şâd etmektedir." Bu satırların yazarı olan benim de, kendisini 1962 yılında Denizli'de tanıdığım ve 1965'de İstanbul Bahçelievler'deki ince zevklerinin eseri diyebileceğim sıcak yuvalarında ziyaret ettiğim merhum Ahmet Engin Bey hocamız; edebiyatı ve tiyatro sanatını estetik plâtfonda kişiliği ile bütünleştirmiş, son derece terbiyeli, olgun, kibar ve nazik, özetle kelimenin tam anlamıyla bir "İstanbul Beyefendisi" idi. Konuşmalarımızdan birinde dile getirdiği şu sözleri, hâlâ hatırımdadır:

" Sanat, edebiyat ve çok sevdiğim tiyatro, insan demektir. Çocuklarımıza, gençlerimize edebiyatı ve tiyatro sanatını sevdirmek; onların, ilerideki hayatlarında doğruları düşünerek, doğru kararlar almaları ve doğru davranışlar sergilemeleri açısından çok önemlidir. Ayrıca, Türkçe'yi de doğru ve güzel ifade etmeleri, yani telâffuz adını verdiğimiz diksiyon, söyleyiş mükemmeliyeti bakımından da edebiyatın ve o arada tiyatronun katkısı, inkâr edilemeyecek derecede büyüktür. Ben oyunları sahneye koyarken, gençleri özellikle dilimizin nüaslarına ve vurgularına dikkat etmeleri konusunda uyarıyorum, onların doğru ve güzel ifade kâbiliyeti kazanmalarını sağlamaya çalışıyorum."

Bu çerçevede, merhum hocamız, aynı zamanda dilimize emek ve gönül veren nice isimsiz kahramanlarımızdan da birisi idi.

Rahatsızlanarak, 2001 yılının Mayıs ayında İstanbul'da tedavi altına alınan Ahmet Engin Bey, bir ay kadar hastahane de yattıktan sonra, 17 Haziran 2001'de orada vefat etmiş, cenazesi Manisa'ya getirilerek oraya defnedilmiştir.

Denizli'mize hizmet ve gönül vermiş, böylece memleketimize, milletimize nice seçkin ve başarılı insan yetiştirmiş bulunan bu asil hocamıza Allah'tan rahmet, sevgili eşine ve geride kalan yakınlarına sabırlar diliyorum.

FATİH

VURAL

Bir Yazıt Parçasının Denizli İçin Düşündürdükleri

Prof. Dr. Tuncer BAYKARA
Ege Üniversitesi Öğretim Üyesi

Çanakkale Savaşına dair belgeler ne yazık ki çok değildir. Anadolu'nun her yerinden biri muhakkak evladı var denildi. Denizli'den de var. İşte ilk kez bu yazı ile iki mektup kamuoyuna açıklanıyor, paylaşılıyor. altmış besinci alayda ikinci taburun sektizinci bölüğünde efradı askeriyeden Tavaslı Kelekçi Karyesinden Haçer Hasanoğlu Halil

Birkaç sene önce Denizli kale içi ve çevresini yeniden dolaşırken, Sarayköy caddesi civarında, yeni bir çeşme yapısı gördüm. Burası kale içinin hemen dışında olup, oraya bir yol da iniyordu. Dört Çeşme diye anıldığını öğrendiğim bu çeşmenin iç tarafındaki duvarlara yeni döşenen taşların arasında alt köşeye bir yazılı parça yerleştirilmiş. Üzerinden boya ile geçilmiş bu parçada açık olarak "Allah" yazıyordu. Fakat, sonunda bir de "Fî" olduğundan bunu birkaç gözle algıladım. Hemen resimlerini aldım. İyi ki almışım. Bir sene sonraki gidişimde bu yazılı parçayı orada göremedim, çünkü bu levha oradan sökülüp alınmış idi. Kimin aldığını, nereye gittiğini ise öğrenmem, Denizli'de dahi oturmayan benim için mümkün değildi. Orada rastlayıp sorduklarımın önemli bir kısmı orada böyle bir yazıdan haberdar dahi değildi.

Bu parça bir büyük (uzun) yazıtın bir parçası olamaz mıydı? Zihnimden bu soru süratle geçti ve böyle bir parça bulunan yazıtlar vardı. "Fî"den sonraki kelime de "âlem" olmalı idi. Şimdi cevabını aradığım soru, bu büyük kitabenin burada ne aradığı olmalı idi. Burası kale surlarının dışında bulunuyordu; ama kalenin bir girişi karşısında olması ihtimali de çok büyüktü.

Problemi bu yönüyle ele almak gerektiğinde, bir gerçeği daha hatırladım. Denizli kalesi XIII. Yüzyıl ortalarında yapıldığı zaman, kalenin ve şehrin ana giriş kapıları dışında birer çeşme yapılmış idi. Bu çeşmelerden birisinin yazıtı günümüze kadar gelmiş idi. Denizli'nin doğu yönündeki Honaz kapısının

dışındaki çeşme, kitabesine göre 645 (hicri=1247 miladi tarihini taşımaktadır. (bk. F. Akçakoca, Küçük Denizli Tarihi, Denizli, 1945, s.25-26.) Bu kitabe XX. Yüzyılın ilk yarısında Ulu Camiinin tamiri sırasında ortaya çıkmış idi.

Denizli kalesinin kuzeyindeki ana giriş kapısının dışında da bir çeşme bulunuyordu. Şehir oralara kadar yayılmadan önce 1950'lere kadar Bekârlar Hamamı diye bilinen bu çeşme civarındaki bir inşaatta (o zamanki adıyla Oto Hil) çıkan yazıtlar da 650 hicri=1252 miladi tarihine aittirler.ç (T.Baykara, "Denizli'de Yeni Bulunan İki Kitabe", Belleten, XXXIII/130, Nisan 1969, s.159-162)

Şimdi düşünebiliriz ki, Denizli'nin iki kale kapısı dışında XIII. Yüzyılda yapıldığını kesinlikle bildiğimiz çeşme, bir gerçeği yansıtır. Bu da Denizli şehrinin bütün ana giriş kapısı dışına çeşme yapılmış olması gerektiğidir. Böylesine bir gerçek ve geleneğe uygun olarak şehrin Batı ana girişinde de bir çeşme mevcut olmalıdır. Daha doğrusu şimdiki adıyla Dört Çeşme, Denizli'nin batı yönünde Ana Giriş'ini bize göstermektedir. Dört Çeşme'nin XIII. Yüzyıla kadar geri gitme ihtimali ortaya çıktığına göre, buradaki giriş kapısında ve çeşme binası üzerinde yazıt veya yazıtlar (kitabeler) olması da olağandır.

Şu halde gördüğümüz küçük parça, Denizli şehrinin geçmişine ışık tutabilecek bir yazıt=kitabenin bir parçasıdır. Tarih veya isim olarak hiçbir anlamı olmamakla birlikte bulunduğu yer, bize yukarıda sözünü ettiğimiz hususları düşündürmektedir. Hatta Dört Çeşme adında da Denizli'nin dört ana girişindeki dört çeşmenin kasedilmiş olması ihtimali dahi vardır.

Şimdi bilinenleri gözden geçirip tahmin ve tekliflerimizi sıralayalım:

1. Bu yazılı parça bir uzun ve büyük boyutlu kitabenin bir parçası idi.
2. Böylesine büyük boyutlu bir yazıt, ancak önemli bir yapıda veya yerde bulunabilirdi.
3. Bir önemli gerçek, burada bir çeşmenin eskiden beri mevcut olduğu idi.
4. Burası kale için girişlerinden birisi idi. Hemen yakınında araç girişine elverişli "Aşağı kele kapısı" olmasına rağmen, böyle bir girişin varlığının yaşatılmasının bir anlamı da bulunmak gerekiyordu.
5. Öteki kale kapılarının dışında Selçuklu çağında, kalenin inşası sırasında yapılmış çeşmelerin varlığı, meselenin çözümü için en önemli dayanaktır. Çünkü, hem doğu tarafında Ulucamii yakınlarındaki Honaz kapısında, hem de kuzeydeki Alaşehir kapısı dışında o yüzyıldan kalan çeşmeler bulunuyordu.
6. Şu halde Denizli kalesinin batı ana giriş kapısı burada olabilirdi. Çünkü gerekli bütün şartları içermekte idi.

a. Kalenin girişinin kale içindeki yol düzenine bağlı izleri halen de vardır.

b. Kale girişinin dışında bir çeşme hâlâ akıyordu.

c. Çeşme yakınlarında bir büyük boyutlu yazıtın parçası bulunmuştu.

d. Kalenin bu yöndeki kapısından giden yol, en yakın merkez olarak Sarayköy tarafına gidiyordu. Bu halen de izleri bilinen Sarayköy caddesi adında yaşamakta idi.

Denizli'deki her eski arap harfleriyle yazılı taşın, bulunduğu yer itibariyle dahi büyük ehemmiyeti olduğunu bir kere daha hatırlatmak ve bunları bilenlerin, uzmanlara iletmelerini isterim.

“Baba, Beni İyi ki Okula Gönderdin”

Serap CEREZCI
Tarih Öğretmeni

Emine Bilgihan (2007)

Öykümüzün kahramanı iki yüzyıla tanıklık ediyor . Cumhuriyetin şanslı kızlarından biri Emine Bilgihan. Şanslı çünkü yirmi birinci yüzyılda kızını okula göndermeyen babaların aksine onun babası kızının en büyük destekçisi olmuş

Emine Bilgihan. Onun hikayesi tam seksen altı yıl önce başladı. Altı çocuklu Bilgihan ailesinin üçüncü çocuğu. Musa Mahallesi'nde; çıkmaz sokakların bulunduğu, avlulu evlerin birinde dünyaya gelmiş. Annesi, babasının ikinci eşiymiş.

Annesini küçük yaşta kaybettiği için, onu ve kardeşlerini, hiç evlenmemiş olan halası büyütmüş. Babası, Denizli'de nüfuz sahibi olan "Mahmut Hoca" lakâplı Mahmut Bilgihan. Çaybaşı Camisinin imamıymış. I. Meşrutiyet'in ilanından bir yıl önce 1875 de Denizli'de doğan Mahmut Hoca; 1914 yılında, imamlık görevine başlamış ve otuz altı yıl bilfiil çalıştığı görevinden elli lira maaş aldığı yıl olan 1950 yılında emekli olmuş.

Kurtuluş Savaşı yıllarının getirdiği yoksulluk ve kıtlık Bilgihan ailesinin de kapısını çalmış. Kendisiyle sohbet ederken Emine Hanım, o yıllara ilişkin babasından dinlediği bir anıyı şöyle naklediyor: "... bir gün şehir çeteler tarafından istila edilmiş istilanın nedeni de şehir halkı tarafından öldürülen iki eşkiyaymış. Arkadaşlarının öldürülmesine kızan çete reisinin emriyle şehirdeki tüm erkekler öldürülmeye başlanmış ve cesetler eski hükümet konağının bulunduğu yere, -bugünkü özel idarenin bulunduğu yer- odun yığar gibi sıralanmış...". Emine Hanım, öldürülme korkusundan dolayı, babasının savaş boyunca tavan arasında yaşamak zorunda kaldığını anlattı.

(üst sıra soldan) Faika, Hatice, Noman
(orta sıra) Emine, Nazmiye, Ayşe, Mahmut
(alt sıra) Halim, Lütfiye Bilgihan (1928)

Emperyalizme karşı yapılan Kurtuluş Savaşı'nın ardından cehalete karşı yapılan; ikinci ve birincisini hiç de aratmayacak derecede çetin olan "asıl savaşta", Bigihanlar hiçbir uyum sorunu yaşamamışlar. Kızlarının okuma isteği karşısında bugün bile direnen babalara inat onlara canla başla destek vermiş Mahmut Hoca. Emine Hanım, bu desteği "... üvey ağabeylerim İdadi'yi bitirmiş okumuş insanlar olmalarına rağmen kız olduğumuz için ablamın ve benim okumamı istemiyorlardı. Ama babam başkaydı. Bırakın okusunlar engel olmayın..."cümleler ile aktarıyor. Öyle ya, yaşı meşrutiyeti tutan, medrese mezunu bir cami hocasıydı babası. Ama aydınım diyenden bile daha aydın bir kafası vardı daha o yıllarda.

Gazi İlk Mektebi'nin 105 okul numaralı öğrencisi olan küçük Emine hayatında bir kez Denizli'yi ziyaretinde görebildiği ve dinleyebildiği Mustafa Kemal'in hayranıydı. Onun kadar da cesurdu. Babasından iznini alır almaz kendi gidip yazıldı Koca Mektep' in orta bölümüne. "... Hiç para vermeden okudum ben okulu, bir müsvedde defterim bir de jilet ile ucunu yonttuğum kalemim vardı. Temizlik muayenesi vardı, çamaşır kontrolü yapılırdı, çorap temizliğine, ayrıca bitlere de bakılırdı..." diyor gülerek ve devam ediyor "... bir gün çok rahatsızlanmışım, o dönemlerde çocuklarda en çok görülen hastalıklar zehirli sıtma ve solucandı bende de zehirli sıtma çıktı. Öğretmenlerim az kinin içirmediler bana sağlık memurlarına az iğnemi yaptırmadılar. Zaten koca şehirde bir Haydar Bey vardı doktor. Ona da her zaman gidilmezdi." diyerek dönemin sağlık sorunlarını ve tedavi yöntemlerini de belirtmiş oluyor. Bu cesur kızın en sevdiği dersler ise fen dersleriymiş. Beş muşluk gaz lambasının altında çalışan, başkalarının kömür ütöleri ile önlüğünü ütöleyen Emine Hanım ağabeylerinden çekindiğini okuldan alırlar mı korkusunu yaşadığını "... nasıl bir zihniyetse kaç kere beni bahçeden gözetlediklerini gördüm, erkeklerle konuşmazdım ne soracaksanız okulda sorun derdim" cümleleri ile özetliyor.

Matematik öğretmeni Hayrettin Bozkaya, Kimya öğretmeni Cemal Yeşilada hiç unutamadığı öğretmenleri arasında. Koca Mektep' in 766 numaralı öğrencisi Emine Bilgihan "okuduğu dönemde yılda üç kere karne aldıklarını belirtiyor ve ekliyor bizim hiç tatilimiz olmazdı ki!" Birinci Kanaat, İkinci Kanaat ve Üçüncü Kanaat Notu'nun toplamda en az On dört olması zorunluymuş. Olmaması durumunda ise, sözlü bütünleme sınavları yapılırmış. 1937-1938 eğitim öğretim yılında 3-A sınıfından mezun olan Emine Bilgihan aynı yıl ortalamayı tutturamadığı için Coğrafya ve Matematikten bütünlemeye kalmış! Ayrıca okulların son sınıfında bitirme sınavları da yapılırdı diye belirtiyor Emine Hanım.

Emine Bilgihan (2007)

Orta kısmı bitirmiş bitirmesine de yoksulluk peşlerini bırakmamış ki. Lise kısmına gitmek istiyormuş ama babasının durumu da pek parlak değilmiş doğrusu. Her zaman çocuklarını kalpten sevdiğini söyleyen ama okşamayan Mahmut Hoca kızının durumuna içerliyormuş ama onu okutmak için elinden bir şey gelmiyormuş. Tam da bu sırada bir mucize gerçekleşmiş. Annesinin kardeşi, öz dayısı, Milletvekili Doktor Kâzım Samanlı onları ziyarete gelmiş. Çocuğu olmayan ve İstanbul'da yüzlerce çocuğu okutan; uzaklardan gelen, yakın ama uzak akraba yeğenine " Nasıl oldu da seni şimdiye kadar fark edemedim ben?" demiş. Yeğenini gazete okutarak imtihan eden dayı, ona sahip çıkmaya karar vermiş. Kısa İzmir günleri böyle başlamış Emine Hanım'ın. 869 Okul numarası ile İzmir Karataş Kız Lisesi'ne yatılı olarak kaydolan Emine'nin sevinci kısa sürmüş. Aydın Köprüsü'nün çökmesi sonucu kaza geçiren Doktor Kazım Samanlı'nın ölümü üzerine gerisin geriye Denizli'ye dönmek zorunda kalmış. "Lise ikiden ayrılmak zorunda kaldım... Dayımın ömrü ablamı okutmaya yetti diyor hayıflanarak...Ablam Karşıyaka Öğretmen Okulu'nu bitirdi."

1954 yılında ilk olarak Maliye de, daha sonra da 1978' de emekli olana kadar Özel İdare'de çalışan Emine Bilgihan'ın iki sayfaya sığdırılmaya çalışılan kısa hayat hikayesi bu kadar. Lise sona kadar bile olsa okuyabildiği için kendini şanslı gören Emine Hanım kız çocuklarının okutulması konusunda benimle aynı görüşleri paylaşıyor. "Haydi Kızlar Okula" kampanyalarının düzenlendiği 21. yy da hala kızlarını okutmak istemeyen babaların var olduğunu bilmek ikimizin de içini kanatıyor ve acıyla birbirimize gülümsüyoruz. Peki bunları niye anlattım? Her şey görüldüğü gibi olmayabilir. Aydın her çağda ve her yerde aydındır. Cumhuriyet nesli sağlam temeller üzerine inşa edilmiştir ve son olarak eski insanlardan öğrenilecek yığınla ders vardır.

Tarihî

Karahöyük Pazarı

Fahri ATALAY

Veteriner Hekim

Tarihi Karahöyük Pazarı adını taşıdığı köyünün güney doğusunda kurulmuş tarihi bir mahalli pazarıdır. Karahöyük köyü yapma bir tepenin (Höyük) güneyinde kurulmuş 60 - 70 Haneli bir köydür.

Karahöyük Pazarı ekli krokide de görüldüğü gibi, Denizli Acıpayam otoyolunun, makas diye bilinen ve Acıpayama 9 km. Mesefadaki ayrım yerinden Burdur'a giden otoyolun üzerindedir. Etrafında köyler olduğu gibi, İlçenin bütün köyleri patika yollarla pazara bağlıdır. Hemen her mevsimde köylerden çarşamba günleri (Halk arasında pazar günü) buraya pazara gelinebilir. Hatta köylerde günler şöyle sıralanır.

Pazar (gireği) Pazartesi (Göhlisar, gölser pazarı) Salı (dernek) olarak adlandırılır.

Hinterlandı çok geniş olan bir pazardır. Burdur, Antalya, Muğla, Aydın, Isparta ve Afyon Karahisar' dan pazara giden çok kişiler vardır

Kimi aradığı malı almaya, Kimi malını iyi pazarlamaya gider. Gezdiğim gördüğüm gerek Türkiye'de ve gerekse dış memleketlerde bu kadar büyük ve kendi kendine teşkilatlanmış bir pazar görmedim. Şöyleki: atılacak emtea için hemen hemen birbirinden ayrılmış bölümler vardır. Örneğin; Ayakkabıcılar, manifaturacılar, bakkaliye(çerçi), Çakı

bıçak satılan, mutabiye (yular, zincir, keçe, vs.) semer pazarı, Büyükbaşlar için etrafı çevrili ve kotrollü yer, küçükbaşlar için çayırılık kovalık olan pazar yerine yakın yerlerdir. Yağ pazarı, tuz, sabun, akıcı yağ pazarı, sebze-meyve pazarı, ekmek, helvacılar.

Yalnız mevsim sonlarına doğru herşeyin pazara döküldüğü bir zamanda üretici küçük ve az olan mallarını rastgele müsait olan yerlerde yazgılayarak satarlar.

Bilhassa zahire pazarı çok hareketli ve önemli yer tutar. Yüreğir köyünden ve Kızıllıhisar'dan (Yeşilhisar) arabacılar aldıkları zahireyi (buğday, çavdar, arpa) pazar kenarındaki çayırılıkta yığın (çeç) yaparlar, karıştırıp savururlar ve sonra büyük çuvallara koyarak arabalarla Denizli'ye götürürler. Denizli'de su değirmenlerinde (Pavlika) öğütülen unlar Yunan Adalarına sevk edilir. Bu iş için zahire pazarı ve zahire-un tüccarları kendi kendilerine teşkilatlanmışlardır. Bilhassa hayvan pazarı çok büyük ve hareketlidir. Antalya ile Fethiye arasında kalan Teke Yarımadasını "Beş Kaza" diye adlandırırlar. Buralardan ve etraftan çok miktarda büyük ve küçükbaş hayvan gelir ve burada pazarlanır. İzmir'in hemen hemen bütün et ihtiyacı buradan giden büyük ve küçükbaş kasaplık hayvanlardan karşılanır.

Ben, Et ve Balık kurumu adına 1958 yılında bu pazardan 2 aylık süre içinde yani 8 çarşambada 9 bin baş koyun ile 2855 büyük baş kasaplık hayvan aldım ve Ankara'ya İstanbul'a ve Konya'ya gönderdim. Bu kadar mühim ve kıymetli bir kuruluş olan Karahöyük Pazarı bu gün ölmüş kapanmış durumdadır. Kim öldürdü, kim söndürdü bunu bilmem yalnız üzülürüm. (Çocukluk yıllarım 1924 - 1925)

Bir zamanlar yamacı denilen yerde, karakol vardı. Kısaca Emniyet vardı, nedenini bilmem ama sonradan kaldırıldı. Gene o yıllarda Karahöyük'te Belediye vardı, organizasyonda büyük rolleri olurdu.

Çocukluk yıllarımda duyduğum kadarı ile, Karakolun kalkmış olması ve bazılarının hırsızlık ve kavga eder durumda olmalarının rol oynadığını söylerler.

Son olarak pazarı pazar yapan ve Karahöyüğü Karahöyük yapan ve hatta Karaağaç ovasına ilmi ve okumayı getiren çok muhterem, bilgili bir insan olan Ali Vehbi Hoca (Arnavut Oğlu Ali Efendi) Karahöyük ilk okulunu adeta bugünkü üniversiteler gibi yapan büyük insan, çok talebe yetiştirmiş ve büyük hizmetler yapmış bir insandır. Pazarın etrafı bataklık olduğu için sıtma alıp yürümüştü. Buraların kurutulmasında ve ağaçlandırılmasında büyük emeği vardır.

Aklımda kaldığı kadar Karahöyük pazarını tanıtmaya çalıştım. En büyük arzum yeniden canlanması ve bölgeye yararlı hale gelmesidir.

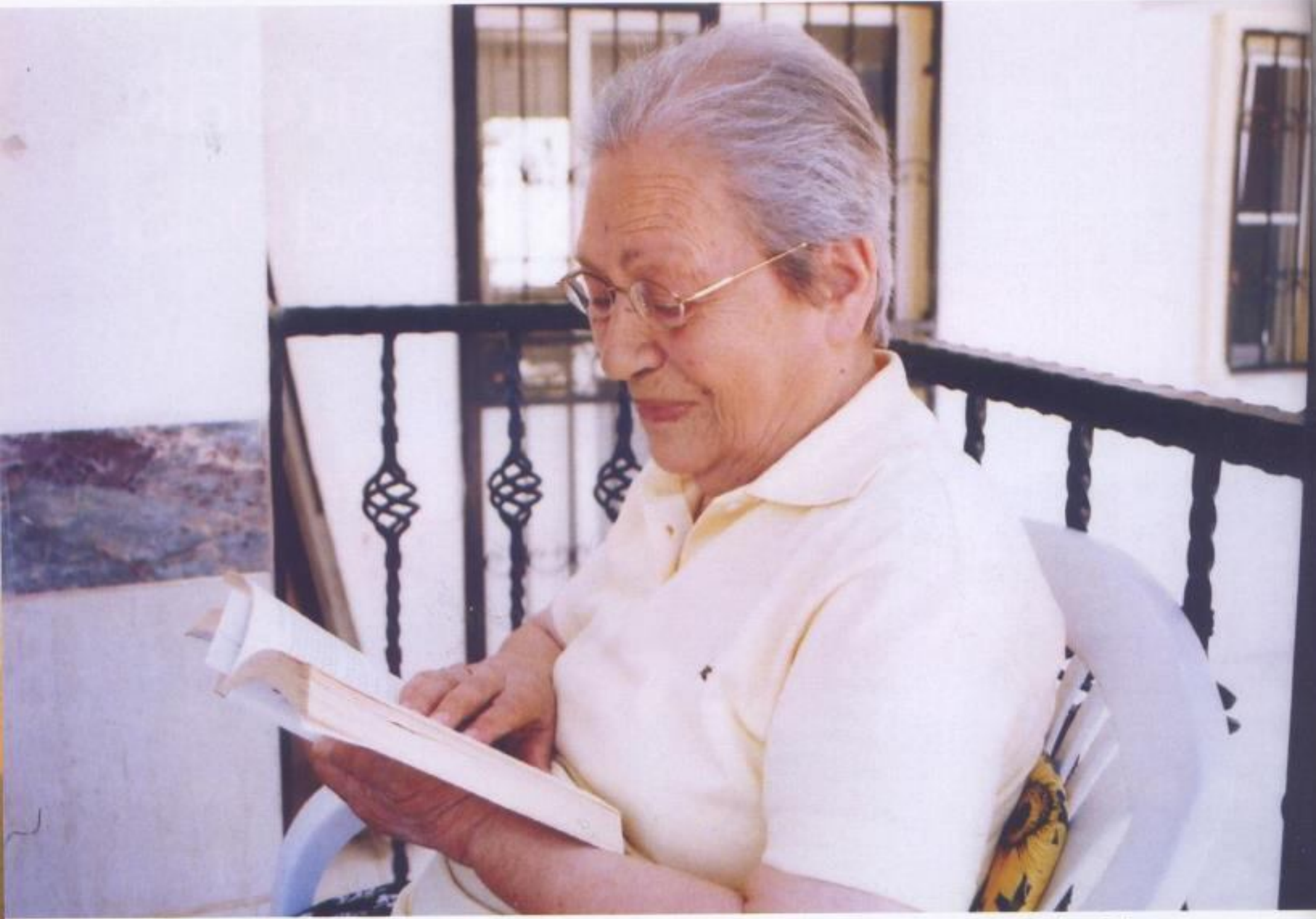

M. G. G. R.

Çardak Gemis Kasabası

Acıgöl Çevresi - Çardak Gemis Kasabası
Fotograf: Mehmet Çakır

Hatice Gürsoy

Denizli'nin İlk Kadın Muhtarı Hatice Gürsoy

Necati ÇALLI
Emekli Bankacı

Çocukluğumdan hatırladığım ve çok etkilendiğim ilk olay Demirci Mehmet Efe'nin Denizli baskınıdır. 1919 yılında Yunanlılar İzmir'i işgal etmiş. Sarayköy'e doğru geliyor. Bütün Denizli halkı düşman telaşı içindeydi. Denizli İstasyon caddesinin olduğu mahalle ile İstiklal Mahallesi'nde Rumlar oturuyordu. O güne kadar barış içindeydi, kardeşçe yaşadığımız bu insanlar sevinçten bayram yapıyorlardı. Denizli Halkı Düşmana karşı örgütlenip silahlanıyordu. Gerekli savunma hazırlıkları yapılıyordu.

Bir gece istasyona bir tren geliyor. Halk düşman geldi sanarak trene ateş ediyor. Trenden çete çıkıyor. Çete ile halk arasında çıkan çatışmada Demirci Mehmet Efe'nin baş kızanı vuruluyor. Bunu duyan Demirci Mehmet Efe "Ben sizi korumak için adamlarımı göndereyim siz onları vurun! Öyle mi!" deyip öfkeleniyor ve "Denizli'yi yakıp yıkacağım!" diyerek tehditler savuruyor. Mahallenin önde gelenlerini topluyorlar. Muhtarlardan zenginlerin evlerini öğreniyorlar. Dayım Hızır Salih'in evine de gelirler. "Sizde 52 tane beşibirlik varmış, onları bize vereceksiniz!" diyorlar.

Evin en büyüğü anaannemin boğazına kama dayıyorlar ve korkutmak için kamayı şap, şap diye yanlamasına boynuna vuruyorlardı. Anaannem; "Oğlum, biz düşman bekliyorduk, siz geldiniz. Benim ölümüm senin elinden olacaksa öldür. Bizde altın maltın yok!" diye bağıyordu. Biz çocuklar korku içinde çırpınıyorduk. Çeteler " Biz bir saat sonra gene geleceğiz. Altınları hazırlayın!" deyip gittiler. Evimize fakir bir komşu gelin geldi. "Bizim evimiz arandı. Bizi bir daha aramazlar. Bizim eve saklanın" dedi. Kadınlar ve çocuklar hepimiz komşu evine giderek saklandık. Biz çocukları banyo olarak kullanılan bir dolaba kapattılar. Büyükler tavan arasına saklandılar. Çeteler bir saat sonra tekrar gelirler. Bizi evde bulamayınca bağırip çağırıyorlar.

Dayımın iki takım elbisesini alıp kendi kanlı elbiselerini bizim evde bırakmışlar. Çeteler Denizli halkından istedikleri altınları alamamış olacaklar ki Denizli'deki mağazaların kapı ve pencerelerini kırıp halka yağmalattılar. "Yağmaaa!.." sesleri ortalığı inletti. Bu olay beni çok etkilemiştir.

O yıllarda Denizli'de anaokulu vardı. Ben o okula giden şanslı çocuklardan biriyim. Altı yaşındayken bir yıl gittiğim anaokulunda öğrendiğim şiirler, şarkılar, rontlar şimdi bile aklımda. Onları öğretmenlik yaşamım boyunca öğrencilerime öğrettim. Anaokulundan sonra ilkokula başladım. İlkokulda kız-erkek ayrı okullarda öğretim görüyorduk. Selçuk Hatun, Mal Hatun gibi kız okulları, Kâtip Çelebi, Kahramanlar gibi erkek okulları vardı. Ben Selçuk Hatun Okulu'nda okudum. Okuduğum dönemde ilkokullar altı yıllıktı. Altı yıllık ilkokulu bitirenler öğretmen olabiliyordu. Padişahlık zamanıydı. Okulda her sabah "Padişahım çok yaşa" diye ünler ilâhiler söylerdik. Eğitim - Öğretim Arap harfleriyle yapılıyordu. O yıllarda kadın hakları diye bir şey yoktu. Kadınlar sokakta bir erkekle karşılaştıklarında arkalarını dönerler ve bir duvarın dibine çökerlerdi. Her erkekle karşılaştıklarında aynı hareketi yaparlardı. Bu tablo halâ içimi kanatır. Ne yazık ki bu yıllarda aynı görüntüleri canlandırmaya çalışanlar var.

Ben ilkokul üçüncü sınıftayken cumhuriyet ilân edildi. Cumhuriyetle beraber ilkokullar beş yıla indirildi ve ortaokullar çoğaldı. Denizli'de ortaokul açıldı. İlkokulu bitirince çevremın karşı çıkmalarına karşın ortaokula yazıldım. Herkes "okuyupta, ne yapacaksın" diyordu. Okuyan kızları kötü görüyorlardı. Kendime bayan öğretmenleri örnek almış ve kurtuluşu okumakta bulmuştum. Bütün zorluklara göğüs gerdim. Bugünkü Denizli Lisesi'nin bulunduğu binada ortaokula başladım. Bir yıl Arap harfleriyle öğrenim gördük. İkinci yıl harf devrimiyle, Lâtin harfleriyle öğretime başladık. Harfleri Fransızca dersinden tanıyorduk. Öğrenmemiz çok kolay oldu. Orta ikiden üçe geçtiğim yıl, gene koca Mektep bünyesinde Denizli Köy öğretmen okulu açıldı. İlkokuldan sonra üçyıl okuyanlar köy öğretmeni olacaklardı. İki yılını yakarak öğretmen okulu birinci sınıfa başladım. Türk

Hatice Gürsoy, 24 yaşında ağabeyi Baki Barman'ın düğününde (Denizli, 1938)

devrimlerini ve ülkedeki büyük değişiklikleri okul yıllarımda birebir yaşadım.

Atatürk'ün sınıfımıza geldiği günü (4 şubat 1931) aramızda dolaşmasını, masmavi bakışlarını unutamıyorum. Biz sınıfta on kız öğrenciydik. Erkeklerden ayrı oturuyorduk. Atatürk, bizden önce girdiği sınıfta kız ve erkeklerin ayrı oturduğunu görünce kızmış ve "yazıklar olsun! Bu ne hal!" diye söylenmiş. Bizim sınıfta da aynı durumu görünce; bir ileri, bir geri yürüyüp konuşmadan sınıftan çıktı.

Annemin dayısı Hüseyin Çağlayan, Denizli Mal Müdürüydü. Cumhuriyet öncesi Şeyh Hüseyin Efendi diye tanınıyordu. Uşşâkî tarikatının şeyhi idi. Değirmen önünde tekkemiz vardı. Belirli zamanlarda orada toplanır zikreder ve ilâhiler söylerdik. Tekke ve zaviyelerle birlikte bizim tekke de kapatıldı. Kıyafet devrimi ile birlikte, dayım eski müritlerini ve aile çevresini toplayarak "Atatürk'ün emridir. Herkes peçe, pestemal ve örtülerini kaldıracak. Yüzler açılacak, manto giyilecek ve baş örtüsü takılacak!" diyor. Denizli

Çal, İsabey ilkokul öğrencileri ile Baş öğretmen Halil Yılmazlar ve Öğretmen Hatice Gürsoy (1937)

halk ilk önce "Koca şeyh kadınlarının yüzlerini açtırdı" diye tepki gösterdiyse de zaman içinde yeni kıyafetleri benimsediler.

Kurtuluş Savaşı yıllarından bir sözü hiç unutmuyorum. Yunanlılar İzmir'e girdiğinde, Anadolu içlerine yürürken, biz korku içinde yaşarken, anaannem "çocuklar hiç korkmayın. Gökyüzlü bir adam çıkmış, hepimizi kurtaracak!" derdi. Gerçekten de Mustafa Kemal Paşa adındaki bu kahraman yurdumuzu düşmanlardan kurtardı. Kadınlara yasalar karşısında eşit haklar sağladı. Türk kadınları birçok Avrupa ülkesi kadınından daha önce seçme ve seçilme hakkı kazandı. Özellikle kadınlar olarak Atatürk'e çok şey borçluyuz. Onun ilke ve düşüncelerine her zamankinden daha çok sahip çıkmalıyız.

1933 yılında Denizli Köy Öğretmen Okulunu bitirdim. Çal ilçesinin Denizler köyüne atandım. Bu köyde hiç zorluk çekmedim. Denizli'nin efsane öğretmenlerinden Abdullah Aslankara okulunun başöğretmeniydi. Kendisi Kurtuluş Savaşı'nda yararlıklar göstermiş bir yurtseverdi. Köylüyle ilişkileri çok iyiydi. Kendisinden başta mesleki yönde olmak üzere çok şey öğrendim. Denizler'e tayinim çıkınca, on liraya bir araba kiraladım. Gerekli eşyalarımızı yanıma alarak annemle beraber yola çıktık. Aralık ayının otuz biriydi ve Ramazan ayındaydık. Araba çamur ve buzlanma nedeniyle Ayvacık Köyünde kaldı. Ayvacık Köyünde karşıma çıkan ilk kapıyı çaldık. Yolda kaldığımızı ve Denizler Köyüne gitmek istediğimizi söyledik. Ev sahibi at arabasını hazırladı ve bizi arabaya bindirerek yola çıktı. At arabası da yolda çamura saplandı kaldı. Biz atlara binerek Ayvacık köyüne döndük. O akşam Ayvacık'ta misafir olduk. İftar ve sahur yemeğini orada yedik. Bize çok iyi baktılar. Ertesi gün başka bir arabayla bizi Denizler Köyüne götürerek muhtara teslim ettiler. Denizler Köyünde üç yıl çalıştım. Okumaya çok meraklıydılar. Köyden yetişen Avukat Hulusi Oral sık sık köyüne

gelir ve okulu ziyaret ederdi. Çocuklara okumalarını öğütlerdi; "Bana bu köyde Gökdöndü Mehmet derlerdi. Ben okudum Avukat Hulusi Bey oldum. Siz de okuyun Kendinizi kurtarın." der ve onları teşvik ederdi.

Denizler'den İsabey Köyüne tayin edildim. Göreve başladığımda ne göreyim? Okulda bir tane bile kız öğrenci yok. Muhtardan köy kütüğünü istedim ama çocukların çoğunun kaydı yok. Kız çocuklarının evlerini tespit ettim. Ev ev dolaşarak ana - babalarıyla görüştüm. İkna ettiğim ailelerin çocuklarını okula kaydettim. Böylece ilk yıl 12 kız öğrencim olmuştu ve çok sevinmişim.

Çal'ın İsabey köyünde çalışırken tifus salgını baş gösterdi. Hastalar her gün Denizli'ye taşınıyordu. Denizli İl Sağlık Müdürü ve sağlık memurları köye geldiler. Hastalığı teşhis ederek köyü karantinaya aldılar. Köye giriş çıkış yasaklandı. Köy meydanına etüv kurdular. Köylünün eşyaları ve giysileri yüksek ısıda temizlendi. Hasırlar yakıldı. Kız - erkek sıfır numara traş edildi. Ertesi gün sınıfa girdiğimde "Bugün kızlar okula niye gelmedi?" diye sorunca çocuklar güldüler. Herkesi saçsız bulunca kızları tanıyamamışım. Karantina süresince doktor ve sağlık memurları köye gidip geldiler ve salgın sona erdi. İsabey'de iki yıl çalıştım. Denizler ve İsabey'de çalışırken, Denizli'ye gidiş gelişlerimizi Çal Denizli arasında çalışan posta arabası ile yapıyorduk.

İsabey'den şimdi Serinhisar denilen Kızılhisar'a atandım. Kızılhisarda 13 yıl çalıştım. Yüzlerce öğrenci yetiştirdim. Çok başarılı öğrencilerim oldu. Size Kızılhisar'da geçen iki anımı anlatayım.

Bir sene tesadüfen nahiye müdürünün, belediye başkanının, posta müdürünün karakol komutanının çocukları benim sınıfımda okuyorlardı. Karakol komutanı uzman çavuş benimle konuşarak oğluna özel davranmamı istedi. Ben de böyle bir şeyin olamayacağını, bütün çocukların eşit olduğunu söyledim. Komutanım çocuğu da çok haylaz ve biraz da tembeldi. Sınıfta çok gürültü ettiği için sık sık uyarıyor ve eğitmeye çalışıyordum.

Bir gün yine gürültü yaptığı için uyardığımda, yanındaki çocuk "öğretmenim.... diyor ki, ben komutan oğluyum. Bana kimse birşey yapamaz" deyince, ceza olarak tahtaya kaldırdım ve "ders sonuna kadar ayakta duracaksın!" dedim. Biraz sonra çocuk yere yığıldı ve bayılmış gibi yattı. Çocuğu kaldırdım ve okulun hademesiyle eve gönderdim. Çocuk gerçekten hastaydı? Sarası mı vardı? Doğrusu ben de korkmuştum. Bir çocuk göndererek durumu araştırdım. Karakol bahçesinde oynadığını öğrenince rahatladım. Komutan durumu öğrenince çocuğu Acıpayam'a doktora götürmüş ve rapor almak istemiş. Doktor bu çocuğun bir şeyi yok diyerek rapor vermemiş. Oradan Denizli'ye giderek oradaki doktorlara başvurmuş. Hiçbir doktor rapor vermemiş. Kızılhisar'a geri dönen komutan "Bu öğretmen benim otoritemi sarstı. Ben artık burada durmam" diyerek tayinini istedi ve Kızılhisar'dan ayrıldı. Kendisi bölgede çok sert biri olarak tanınıyordu...

İkinci anım da şudur. Bir öğretim yılı sonu yaklaşırken çocukları kır gezisine götürdüm. Yaz gelirken doğadaki bitkilerde ve hayvanlardaki değişiklikleri gözleyecek, yemeğimizi yiyecek, oyunlar oynayacak ve okulumuza dönecektik. Güzel geçen günün sonunda sayım yapmak için çocukları sıraya soktuğumda birinin olmadığını tespit ettim. Arkadaşlarına nerede olduğunu sorduğumda birisi

onun kuyuya su içmeye indiğini söyledi. Başımdan aşağıya kaynar sular döküldü. Kendimi çok kötü hissettim Hemen onun kuyuya indiğini söyleyen çocukla beraber kuyuya koştum. Soluk soluğa kuyu başına vardığımda korkudan ölecek gibiydim. Eğilip baktığımda çocuğu gördüm. Yavaş yavaş kuyudan çıkmaya çalışıyordu. Sonunda kuyudan çıktı. Ben o öfkeyle elime geçirdiğim armut dalıyla çocuğu epeyce dövdüm. Okula dönünce çocukları eve gönderdim, ben de evime gittim. Biraz önce dövdüğüm çocuğun annesi oğlunu sırtına almış bizim evin önüne geldi. "Hocam sende hiç merhamet yok mu? Böyle çocuk mu dövülür?" diye bağıyordu. Ben de "Çocuğunu niye dövdüğümü sordun mu" dediğimde "Hayır sormadım" dedi. Olayın aslını kendisine anlattım "Çocuğunun ölüsü de gelebilirdi. Ben de ömür boyu vicdan azabı çekebilirdim. Bu yaralar yarın iyi olur ama giden çocuk geri gelmez. Kendini bir de benim yerime koy" dedim. Bu sözleri duyan kadın çocuğunu sırtından indirdiği gibi kendisi dövmeye başladı. Çocuğu elinden zor aldım. "Ellerin dert görmesin hocam" diyerek gitti.

1951 yılında Beden Eğitimi Öğretmeni Nesimi Gürsoy'la evlendim ve Buldan'a tayin oldum. Eşimin ikinci evliliği idi ve ilk evliliğinden iki oğlu vardı. Buldan da 3 yıl çalıştım. Oradan aklımda kalan olay beşinci sınıfları ikmale bıraktığımda başıma geldi. O yıl

Çivril'in Çıtak beldesine bir oyun için giden Denizli Halkevi Tiyatro Şubesi,
24 Temmuz 1935 (Necati Çallı Koleksiyonu)

"5.sınıfları okuturken çocuklar arasında "5.Sınıfta kalınmaz" sözleri dolaşıyordu. Sınav dönemi geldi. Okul müdürümüz de bana; "Hocam ikmale çocuk bırakma" dedi. Ben de kendisini böyle birşey olmayacağını, bunun prensiplerimle bağdaşmadığını söyledim. Çalışan öğrenciyle çalışmayanın bir tutulamayacağını söyledim. Sınav sonucunda hak etmeyenleri bütünlemeye bıraktım. Bütünlemeye kalan öğrenciler beni ölümle tehdit ettiler. Taşlamaya kalktılar. Aynı şey Sarayköy'de de yaşandı. Orada 5.sınıfta bütünlemeye bıraktığım öğrenciler okulun camlarını kırdılar. Bugünkü öğretim anlayışında sınıfta kalmak yokmuş. Ama öğretmen olan torunumdan duyduğuma göre ilköğretim 2.basamağında, yani eski dönemin orta okulunda okuma yazma bilmeyen öğrenciler varmış. Başarısızlığı ödüllendirirsek sonu bu olur.

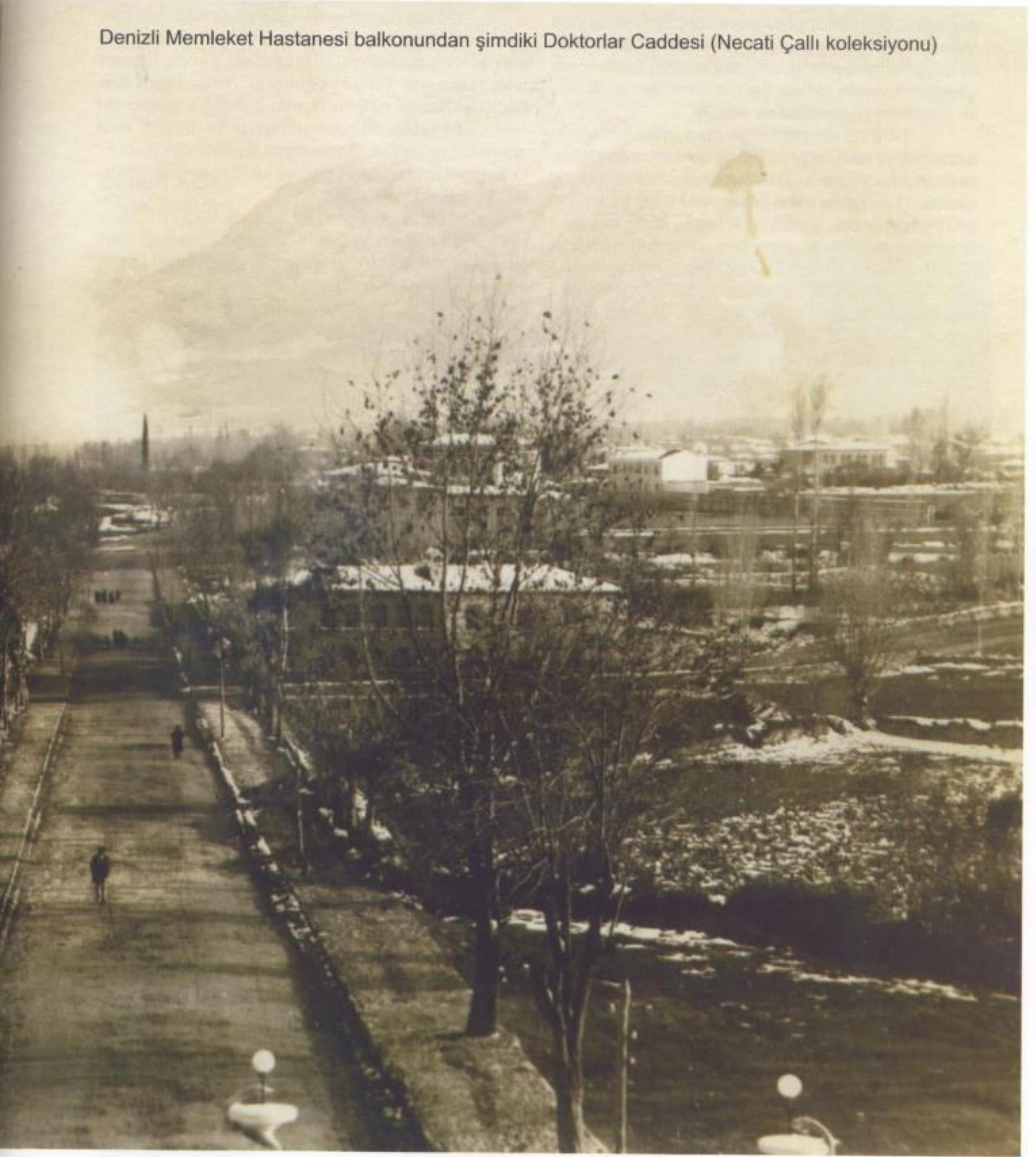
Buldan'da geçirdiğimiz üç yıldan sonra eşimle beraber Sarayköy'e tayin edildik. Sarayköy'e gittiğimiz 1954 yılında eşim emekli oldu. Yaklaşık bir yıl sonra da rahatsızlanarak vefat etti.

Eşimin ilk evliliğinden olan iki oğlu Yalçın ve İsmet'le ilişkilerim çok iyiydi. Ölümünden sonra birbirimize daha da sarıldık ve yakınlaştık. Yalçın Gürsoy Tapu ve Kadastro okulunu bitirerek Denizli Belediyesi'ne memur olarak girdi. İşinden yükselerek Fen işleri ve Yazı işleri müdürlüklerinde bulundu. İsmet Gürsoy Ticaret lisesinden sonra bankacı oldu. Nazilli ve Denizli Pamukbank Müdürlüklerinde bulundu. Her iki oğlum da babaları gibi genç yaşlarda vefat ettiler. Nur içinde yatsınlar.

Sarayköy'de Gazi ilkokullarında toplam sekiz yıl çalıştım. 1962 yılında Denizli Cumhuriyet İlkokuluna atandım. Karma harflerle öğretime geçilmesi için yapılan programın uygulaması çalışmasına seçildim. 1964 yılında ağır bir hastalık

Denizli Memleket Hastanesi balkonundan Şimdiki Doktorlar Caddesi (Necati allı koleksiyonu)

geçirdim. Gördüğüm tedaviye rağmen yeterince iyileşemedim. 31 yıl çalıştığım mesleğimden istemeden ve doyamadan ayrılmak zorunda kaldım. Daha sonra iyileştim. Evimde okuma yazma bilmeyen kadınlara ve çocuklara (parasız) ders verdim.

1972 yılında yapılan yerel seçimlerde mahalle muhtarlığına aday oldum, 333 oyla Altıntop Mahallesi Muhtarlığına seçildim. Erkek aday olan rakibim bir oy almıştı. O zamanki yerel basın, 460 köyü ile birlikte 580 muhtarlığı olan Denizli'de ilk kez bir kadın muhtarın seçildiğini yazdılar. Muhtarlığım süresinde muhtarluk işlerinden, nüfus sureti, oturma belgesi gibi belgelerden para almadım. Güç öğrenen çocuklara ve istekli kadınlara evimde parasız okuma - yazma kursu verdim.

Sarayköy'de çalışırken erkek kardeşimin kızını okutmak ve yetiştirmek amacıyla yanıma aldım. Yeğenim o zaman ilkokul 3. sınıfa gidiyordu. Sarayköy'de ilkokulu ve ortaokulu bitirdi. Denizli Ticaret Lisesini bitiren yeğenimi anne ve babasıyla anlaşarak nüfusuma geçirdim. Kızım Denizli'de muhasebecilik yaparken öğretmen olmaya karar verdi. Denizli öğretmen okulunu dışarıdan bitirerek öğretmen oldu ve 1973 yılında İstanbul'a tayin oldu. Ben de muhtarluktan ayrılmak ve kızımınla beraber İstanbul'a gitmek zorunda kaldım. 33 yıldır İstanbul'dayım.

1976 yılında kızımı evlendirdim. 30 yıldır kızım ve damadıyla birlikte yaşıyorum. 29 ve 25 yaşlarında iki torunum var. Onlar da benim ve anne ve babalarının mesleğini seçtiler. 26 yıldır İstanbul'un Avcılar ilçesinde yaşıyorum.

Çocukluk ve ilk gençlik yıllarımızda en büyük eğlencemi kına geceleri ve düğünlerdi. Kına geceleri sadece bayanlar arasında yapılıyordu. İyi havalarda bahçede, soğuk havalardaysa evin içinde yapılıyordu. Çalgı olarak ud, gırnata (klarnet) davul ya da darbuka çalınırdı. Erkek çalgıcıların önüne perde çekilerek hanımlarla görüşmeleri engellenirdi. Gençler oyali yemenileriyle ortaya çıkarlar ve düz oyun oynarlardı. Türküler söylenirdi. Ertesi gün gelin giydirilir, süslenir ve evden ayrılmak üzere hazırlanırdı. Oğlan evinden damadın annesi ve kızkardeşi faytonla gelin almaya gelirlerdi. Bir boş fayton da kız evinin binmesi için getirilirdi. Faytonlarla Delikliçınar'a gidilir ve oradan geçilirdi. Delikliçınar'dan geçmeyen gelinin çocuğunun olmayacağına inanılırdı. Gelin, damat evinin sokak kapısına gelince faytondan indirilirken, erkeklere görünmemek amacıyla, sağına ve soluna örtüler geçirilerek kapıdan içeri sokulurdu, Avluda bekleyen damat gelinin koluna girer ve gelin odasına giderlerdi.

Odada damat geline yüz görümlüğü verir ve gelin yüzünü açardı. Bundan sonra gelinle damada şerbet ikram edilirdi. İkramdan sonra damat arkadaşlarıyla kahveye giderdi. Yatsı namazını kıldıktan sonra gelinle damat gerdeğe girerlerdi.

İlkokulu bitireceğim yıllarda dayım eve gramafon getirmişti. Gramafonla taş plak dinliyorduk. O zamanlar gramafon çok az kişinin evinde vardı. Radyo çok sonraları çıktı.

Denizli de açılan ilk sinema bugünkü Hacı Halil Bektaş İlkokulu'nun bulunduğu yerdeydi. Dört tarafı kerpiç duvarlarla çevriliydi. Öndeki duvara beyaz bir perde gerilmişti. Yanyana dizilmiş tahta sandalyeler vardı. 1930' lu yılların başıydı ve müşterileri erkeklerdi. Bir akşam Mollabağ Mahallesi'ndeki bir kına gecesinden dönüyorduk. Sinema sahibi kapının önüne çıkmış "Buyurun hanımlar! Bu akşam sinema hanımlara bedava.." diye bağıyordu. Yaşlı kadınlar kendi aralarında konuştuktan sonra topluca sinemaya girdik. Sinemayla: daha doğrusu sessiz sinemayla tanışmam böyle oldu. Çünkü o zaman filmler sessiz oynanıyordu. O zaman ben ortaokul öğrencisiydim.

Tiyatroyla tanışmamız daha sonra oldu. Yurdun her yerinde halkevleri kurulmuştu. Halkevleri bünyesinde tiyatro kolları vardı. Bu tiyatro kolları her yıl yeni piyesler hazırlıyor ve oynuyorlardı. Denizli Halkevi ve tiyatro kolu çok etkin çalışmalar yapıyordu. Denizli'de ve çevre ilçelerde tiyatro oyunları oynuyorlardı. Daha sonraları büyük şehirlerin tiyatro grupları tumelere çıkarak Denizli'ye gelmeye başladı. Bunlara konserler eklendi ve sosyal yaşam renklenmeye başladı.

Kıyafet konusuna gelince; evde basmadan bir şalvar, üzerine önü işlemeli bir gömlek ve üzerine de üç etek giyilirdi. Dışarıya çıkılırken üç eteğin ipeksi giyilir, üzerine peştemal sarılır, başa peştemal baş örtüsü örtülürdü.

Denizli'de çarşaf yoktu. Çarşafı Denizli'ye dışarıdan gelenler getirdiler. Zamanla bunların yerini entareler, elbiseler, bugünkü giysiler aldı.

Necati Çallı ve Hatice Gürsoy (Ağustos,2006)

Bir Köy Monografi Denemesi;

Acıpayam Yöresinde Anadolu Türkmenlerinden Evkara Obası

Şaban KÖK
Sanat Tarihçi

Evkara; Acıpayam ilçesinin (Garbi Karaağaç) 1.5 km. batısında yer almakta olup Kapuz Deresinin kuzey tarafı, Sırçıklar altı, Yıkık ve Belen tepelerinin kuzey ve kuzey doğusu ile Savakbaşının doğu yamacına bakan düzlüklerinde kurulmuştur.

Evkara, Evi-kara'nın; burada yaşayanların ve Acıpayamlıların telaffuzu ise Evgire (Evgireliler)'dir. Evkara, Oğuzların Karaevli boyunun karşılığıdır. Bunun yanında göçebe-Yörük-Türkmen Obaları, kara çadırlı olduklarından, yerleşik hayata geçmiş Türkmenlerin göçer durumdaki Yörük-Türkmenleri Karaevli-Evkaralı adıyla tanımlamaları mümkündür. Bundan dolayı 17. ve 18. yüzyılda Toros Dağlarında Karaevli Boyu ile bağlantısı olmayan oymaklara rastlanıldığını Prof.Dr. Faruk Sümer bildirmektedir. Bunun dışında Bolu, Kastamonu ve Tokat illerinde

Karaevli adında sekiz köy olmak üzere toplam Anadolu'da on köyün varlığı tespit edilmiş olup, bu adları taşıyan köylerin Karaevli boyu ile ilişkisi olduğu düşünülmektedir. Ancak; Anadolu'da, Evkara adında başka bir yerleşim yerinin varlığı bilinmemekle birlikte, Kayseri'de Efkire adında bir köy bulunmaktadır. Bunun Evkara-Evgire ile bağlantısı olup-olmadığı henüz anlaşılamamıştır. Cevdet Türkay tarafından yazılan Anadolu'daki Cemaatler, Aşiretler ve Oymaklar adlı kaynaktan da; Osmanlı Döneminde Karaevli Oymakları, Hamit, Teke ve Sis (Kozan) Sancaklarında yaşadıkları ve bunların Yörükhan taifesinden oldukları belirtilmektedir. Evkara köyü de Hamit Sancağı içinde kaldığından bu kayıtlarla uyumaktadır. Fakat Evkara köyünün 15, 16, 17. yüzyıl Osmanlı kayıtlarında adına

rastlanılmamaktadır. Bundan dolayı bu yüzyıllarda Evkara Obasının göçer durumda olduğu anlaşılmaktadır. Evkaralılar 18. yüzyılda Acıpayam'ın altından gelen ve Evkara Mezarlığı içinden geçen Ulu Yolu kullanarak kışın kışlamak için Çine'ye göçtükleri anlatılmaktadır. Diğer Evkara Obasının Köyceğiz'i kışlak olarak kullandığı, ancak Köyceğiz'de mal öleti olduğundan yaylak olarak iskan ettikleri, Evkara'dan kışlaklara dönmediklerini kaynak kişiler bildirmektedir. Ayrıca bir dönem Evkara'da da ölet olmuş 40 yıl Evkaralılar Çine yöresinde iskan görmüşlerdir.

yazılı mezar taşı bulunmaktadır). Kendisi Aşağı Obada kendi adıyla anılan Oba-Avulunun kurucusudur. Günümüzde bu Sülale "Sır," "Deveci" ve aynı avludaki akrabaları; Gökoğlanlar'da "Hız" soyadını almıştır. Bu mezarların batı tarafında (gerisinde) 18.yy.dan kalan Habipler Sülalesine ait yazısız mezar taşları bulunmaktadır. Habipler Sülalesinin Konya'dan geldiğini geçen yıllarda (yüz yaşlarında) aramızdan ayrılan (kaynak kişi) Bayram Çağırğan söylemiştir. Ulu yol üzerinde bulunan Karaman Yeri mevkiinde bu ailenin tarlaları vardır. Karaman Türkmenlerinin

Evkara'da 19. yüzyıldan 1940 yıllara kadar Aşağı Oba ve Yukarı Oba olarak telaffuz edilmiştir. İki oba arasındaki bağlantı ise sonradan iki ayrı yönden açılan yol ile sağlanmıştır. Bu yolun üzeri 20. yüzyılda inşa edilen köy evleriyle birleştirilerek, Evkara'ya büyük bir köy hüviyeti kazandırılmıştır. Evkara'da 1850 yıllarında Sıtma Pınarının çevresine evlerin yapılmasıyla, Yukarı obanın sınırları genişlemiştir. On sekizinci yüzyıllarda da kullanıldığı anlaşılan Evkara Mezarlığı içindeki Habipler Mezarlığında Hacı Ali ve Karındaşı Hacı Ömer'in mezar taşları bulunmuştur. Hacı Ali'nin mezar taşında "Habip oğlu Evkaralı Hacı Ali H.1266 tarihi okunmakta olup, Evkaralı olduğunu mezar taşına yazdıracak kadar onur duymuş olmalıdır. Babaları Ali oğlu Habip'in mezar taşında H.1228 tarihi okunmaktadır. (Günümüzde de bu mezarlıkta çok sayıda Osmanlıca

(Avşar) çadır kurduğu bu mevkii ile bu ailenin bağlantısı olduğundan, Aşağı Obanın Konya-Karaman tarafından göç eden Karaman Türkmenlerinden olması muhtemeldir. Bunun dışında köyde Mut, Sertağul yaylasından 19. yüzyıl başlarında Evkara'ya gelerek yerleşen ve Karaca İbrahim oğlu İbrahimin kız kardeşiyle (Coştak Hatun lakaplı) evlenen Köse Ahmet oğlu Hüseyin 19. yy. ortalarından başlayarak otuz üç yıl Evkara'da muhtarlık yapmıştır. Muhtarlığı daha çok Coştak Hatun lakaplı ilk eşinin ölünceye kadar yürüttüğü anlatılmaktadır. Bu durum; Osmanlı döneminde kadınların, yönetimde, kendilerini göstermesi bakımından büyük önem taşımaktadır. Köse oğlu Sarıların Hüseyin'in babası Aşağı Köseler Köyü civarına yerleşmiş olmalıdır. Çünkü Aşağı Köseler köyünde de Evkara'daki gibi Sarılar Sülalesi bulunmaktadır.

Evkara'nın geçmişine günümüzde Erenler Çamlığı tanıklık etmektedir. Bu çamlıkta bulunan taş yığılı tepelikler, Evkara Erenlerine ait mezarlardır. Halk arasında bu yatırlara Dedeler denilmektedir Anadolu'da Türkmen Obalarının yerleştiği alanlarda görülen Eren Yatırları, Türkmenlerin Yörük Hocası, Oba Reisi unvanlarını taşıyan manevi ulularındandır. Bu nedenle Anadolu'da Türkmenler Ulularını, Reislerini her zaman tepelerin kucağına yatırarak Tanrıya ulaşması için, gökyüzüne yakın olmasını tercih etmişlerdir. Çünkü Türkmen obalarını sürüleriyle birlikte kucağında besleyen kutsal Anadolu Dağlarıdır. Bunda eski Anadolu inancı olan Dağ Tanrıları ile Göktürklerin Gök Tanrısının etkisi olmalıdır. Ancak, Türkleşme Döneminde Acıpayam Ovasında yaygın olan Bektaşilikle, Evkara Erenlerinin bağlantısı olup olmadığı bilinmemektedir. Evkara Obası eski Türkmen geleneklerini 20.yy. sonlarına kadar sürdürmüştür. Evkaralılar Tanrıya sesini duyurabilmek için büyük ağaç ve yüksek tepeleri seçerek "yağmur duası" yaparken; ilk gün Savakbaşı (suyun başında), ikinci gün Harman Yerindeki (koruma altına alınan)

mensup kadınlar bu geleneği el verme yoluyla günümüze kadar sürdürmüşlerdir.

Evkara'da Sülaleler: Evkara'daki Yukarı Obada; Ayrancılar-Tokurlar, Koca Ömerler-Mehmet Aliler-İsmeller-Kaymaklar, Kemeller-Dedeciler, Abdallar, Hıra Aliler-Molla Mustafalar, Koca Veliler-Ercepler, Duranlar, Kara İbrahimler-Damatları Zeybekler, Molla Osmanlar, Hacı Mustafalar-Amad Aliler, Hacı Mustafalar-Yunuslar ve Kapcaklar-Kasımlar, Kadirler (Eğirdiri), Koca Hasanlar (Kıbrıslı), Keskinler, Hırı Çolaklar (İbrahim), Goca Osmanlar, Ateşler (Ateşlerden Osman oğlu Himmet ve Bayram), Haytırlar, Hatipler, Topçular, Araplar Sülaleleri bulunmaktadır. Aşağı Obada, Habipler avlusunda; Habipler- Hacı Omarlar-Solaklar- Hacı Omarlar, Habipler-Hacı Aliler-Kara Veliler ve Deveci İsmailler, Gökoğlanlar-Gökoğlu Ali bey-Gökoğlu Abdurrahman -Boz Ahmetler ve Molla İbrahimler kardeşi Mehmet Eminler, Hacı Aliler, bunun dışında Aşağı Obada Ovacık'taki Üşümüşlerden Hacı Ömer Ali Oğlu Hacı (İbrahim) Hafızlar ve Molla Hüseyinler- Goca Kulaklar, Hasanlar (Ali oğlu Hasan Kethuda) Kuşdanlar

Muhittin Çeltik

Hatice Bağdem

M. Ali Keskin

Ulu Koca Ardıç, üçüncü gün ise Erenlerde Tanrıya sesini duyurmak için dua etmişler, burada kazanlarda yemekler pişirerek şölen yapmışlardır. Bu nedenle Erenlerle bütünleşen çamların kesilmesi bir yana, geçmişte yakmak için bir dal dahi eve götürmenin uğursuzluk getireceğine inanmışlardır. Evkaralıların yaşattıkları eski Türk geleneklerinden biri de 18-19.yüzyılda geçmektedir. Evkaraya ait Su Deresinin suyunu Oğuz'a taşıyan gerizin, bahar mevsimindeki temizliği yapılırken (geriz arıtma) iki köy, şölen düzenlemişler; bu sırada Evkaralılar kendi davar-koyun sürülerinden adak keserek birlikte keşkek pişirmişlerdir. Bundan başka 19. yüzyıl da yaşamış bir Türkmen geleneğinde de Evkaralı Solak İbrahim'in eşi Hörü Hatun'nun, kutsanmış gecelerde (Nevruz ve Eren gününde)"kafir küfrü üzerimize yağmasın" diye sabaha karşı (ıldız doğulek) avlunun ortasına ateş yaktığı bilinmektedir. Yine obanın halk hekimliğini aynı ocaktan gelen temireci kadınlar yapmıştır. Kadirler ve Hacı Mustafalar Sülalesine

(Abeşler) Kuşdanların Ali Molla kardeşleri Kuştan Mehmet Kuştan Mahmut, Abeşlerden Koca Himmetler-Koca Mustafalar-Koca Mehmetler, Abeşlerden Ömer oğlu Paşa Ramazanı, Çil Osmanlar-Gageşler, Savranlar, Hacı Eyüpler, Galeciler, Çolak Şakirler, Arnavutlar, Kara Ali oğlu Mustafa Çavuşlar ve kardeşi Yumuk Ahmetler, Çağırmandaki Hüseyin Efelerden Hacı Hasan-Hacı Ahmet-Hacı Ali ve Hacı(Hasan) Efendiler. Yukarı Mahallede ise Celiler, Molla Aliler (Mollalılar), Karadayılar-Deli Haliller- Goca Mollalar, Tateciler, Yusufiler, Uzun Ahmetler, Kemellerden Ali Çavuşlar, Ak Mehmetler, Çolak Mehmetler, Manisalılar, Çavdarlar, Yağaplar (Nikferi), Çolak İbrahim(Ovacıklı) sülaleleri yerleşmiştir. 1930 yıllarında Evkara 110 hane olup 1957 yılında Acıpayam'a Çamlık Mahallesi olarak bağlanmıştır.

Seferberlikte Evkara Şehitleri:

Evkara Yukarı Oba, Yukarı Mahalle; Karadayıların

Kadriye Kök, tuluk bulama yaparken

ve ismini tespit edemediğimiz iki kardeşi, Ak Mehmetlerin oğlu Mustafa Çavuş, Mehmet Çavuş (Ak Mehmet) Uzun Ahmetlerin Abdurrahman ve kardeşi Gara Mehmet, Uzun Ahmetlerden Mevlüt (Goca Gursak), Molla Alilerin (Mollaların) Veli, Çolak Mehmet oğlu Mustafa Ali ve kardeşi Hüseyin, Çürüklerden Veli (Goca Molla) ve kardeşi Çürük Ahmedî, Çavdarlardan Bayram, Manisalı İbrahim, Manisalı Ahmet, Yusufaların oğlanları (Kıpcak Mustafanın'ın eşi Kötü Zeynep'in ve Çavdar Hasan'ın eşi Fatmana'nın kardeşleri), Deli Halillerin Mustafa (Kara Dayılardan).

Evkara Yukarı Oba, Orta Mahalle; Goca Osmanların Recep (geride ölünceye kadar evlenememiş nişanlısı Ümmü Bıllayı bırakmış), Koca Ömer oğlu Mehmet Alilerden İsmail oğlu Hakkı, Kadirlerden Ali oğlu Mustafa oğlu Musa, Keskin Ahmet oğlu Molla Ömer, Mehmet Efendi (Gara imam) oğlu Sarı Ali, Hacı Kızı Ayşe Hanım Hız'ın Kardeşi Musa, Hacı Mustafalar'dan Kasım Oğulları, Ateşlerden Osman ve oğulları Bayram, Himmet Abdallardan (Alev) Kel Şaban. Abdal Halil oğlu Hacı Mustafa, Mehmet (Çanakkale) ve Halil İbrahim.

Aşağı Oba; Abeşlerden Kuşdanların Ali Molla oğlu Osman (Çanakkale Harbinde yaralandı, Selimiye kışlasında şehit oldu. Oğlunun ve komşusu Kara Mustafa'nın cenazesini yıkayan Ali Mollada Çanakkale Harbinde kaldı. Ali Mollanın kardeşleri Kuşdan Mehmet ve Kuşdan Mahmut, Hacasanlıdan Hacı Ahmet oğlu Hacı Ali oğlu: Gara Mustafa (Çanakkale), Hacı Eyüplerden Eyüp Hacı Hafızın kardeşi Molla Hüseyin; Urfa taraflarına çekilirken birliğini eşkiyalar kesti, Hacı Ali oğlu Veli oğlu Omarca

oğlu Kara Veli, Çil Osmanlardan Mehmet Çil'in Babası Yanık Velisi, Gökoğlu Abdurrahmanlardan Ali oğlu Abdurrahman (Kazdağlı)! Çanakkaleye giderken Evkaralı yakınlarına "Gidipde gelmemek var, gelip de görmemek var" diyerek türkü çekmiş, oğlunu yetim eşini dul bırakmış.

Seferberlikte Evkara Gazileri; Ak Mehmetlerin Şükrü H.D.1315, Yörük Ali oğlu Abdullah (Çanakkale ve İstiklal Harbine girmiş) Nuri Efendi; Çeltik Çanakkale Harbinde; cephedeki durumu, dere boyu tünellerden geçerek komutana rapor etmiş, Buradan Batum Kafkas Cephesine girmiş, Kızıl Şakşak'tan tezkere almış, daha sonra İstiklal Harbine girmiş, Paşa Ramazanı (Seferberlikte, Irakla; Kutül el Ömer ve Basra'daki Cephelelerde savaşmış, İngilizlere esir düşerek üç yıl Bombay esir kampında kalmış, esaretten sonra, İstiklal Harbine girerek Kahramanlığını devam ettirmiş). Büyük Gazi, Goca Mustafa oğlu Himmet Efendi (Arap Cephelelerinde savaşırken akrabası Paşa Ramazan ile İngilizlere esir düşmüş, 3 yıl boyunca Bombay esir kampında kalmış, bunlardan başka Boz Ahmet oğlu Hamza, Çavdar Hasan oğlu Yusuf H.D.1306-1307, Gageş Mustafa Ali oğlu Gageş Mustafası, Hacı Ali oğlu Hacı Velisi H.D.1298, Hacı (Hasan) Efendi oğlu Şakir H.D.1301, Hatıplardan Ahmet Çavuş, Haytırlardan Yonuz Çavuş, Hatıplardan Hüseyin Çavuş, Osmanlı'nın Son Döneminde harbe girmiş Evkaralılardır. Bunun dışında H.D. 1316 Ramazan Çavdar İstiklal Harbine girmiş, Goca Veli oğlu Molla Recep ve Çil Osmanlardan Mustafa oğlu Gageş Mustafa Ali Arap Cephelelerine girmiştir. Bundan başka **Seferberlikte Evkara Gazileri;** Köse Ahmet oğlu

Kadriye Kök, el değirmeni ile  g tme yaparken

Hüseyin oğlu MemiŐ (Yemende, 7. orduda uzun yıllar kalmış), Ayrancı Himmet oğlu Tokur Mehmet oğlu Tokur Himmet; Yemende 13 sene askerlik yapmış, 3 yıl kendisinden hiç mektup gelmemiŐ, Keskin Ahmet oğlu Keskin Hüseyin oğlu Keskin Ahmet; 13 yıl askerlik yapmış, Balkan ve Kafkas Cephelelerine girmiş, Yunanistan'ın Makranos Adasında bulunmuŐ, Celillerden Dengireli Mehmet Ali oğlu allık Hasan (Celil Hasanın babası), Kadirlerden Ali oğlu Mustafa oğlu Ali Molla (Çanakkale) Koca  merlerden İsmail oğlu Ramazan Kök (1317 savaşın buluŐkasına katılmış) Kara Ali oğlu Mustafa avuŐ; Seferberlikte, Yemende 7 sene kalmış, Mustafa avuŐ oğlu Ali Molla; Kudüs, Filistin, Gazze'de, Kanal Savaşında ve I. Dünya SavaŐının diğer cephelelerine girmiş, geri çekilme sırasında Adana 'da İsmet PaŐayı görmüŐ, Yörük Ali oğlu Mustafa avuŐ; Askerde teskere bırakarak Balkan, Selanik, Çanakkale ve diğer Cephele ile İstiklal Harbine girerek Yunan'ın İzmir'den kaçıŐını görmüŐ buradan tezkere almıştır, Hacasanlardan Hacı Ali oğlu HıŐır Ahmet (ağırgan), Balkan, Selanik, Bağdat ve Musul Cephelelerine girmiş, Hasan Kahya oğlu Ese (İsa) Efendi oğlu Rahmi avuŐ (İstiklal Harbine girmiş, Yunan'ın İzmir'den kaçıŐını görmüŐ, Hasan Kahya oğlu Mehmet Efendi oğlu Ali Efendi; Seferberlikte 15 yıl askerlik yapmış, Afyon Cephesine girmiş, il Osmanlardan Mustafa oğlu Gageş Mustafa Ali oğlu Mehmet il-Düdük Mehmedi; İstiklal Harbine girmiş, Őekerci İbrahim; Seferberlikte yaralanmıŐ, Hasan İlg n H.1315; Çanakkale ve İstiklal Harbine girmiş, Hacasanlardan Hacı Ali oğlu Tahir H.1316; İstiklal Harbine girmiş, olak Şakir; İstiklal Harbine girmiş, Habipler Avlusundan Hacı Ali oğlu Velı oğlu  mer ;Balkan Harbine girmiş, İŐkodra'da bulunmuŐ, Oğlu Himmet Süvari olarak İstiklal Harbine katılmış gazilerimizdir.

Kaynaklar;

- 1-Cevdet Türkay, Anadolu'da Cemaat, AŐiret ve Oymaklar
- 2-Ali Vehbi, Aykota, Acıpayam
- 3-Faruk Sümer, Oğuzlar
- 4-Acıpayam'da Sülale Adları, Pamukkale Üniversitesi,
- 1-Acıpayam Sempozyumu Bldr.
- 5-Şaban Kök, YayınlanmamıŐ Evkara AraŐtırmalarından Notlar
- 6-Selahatdin  zelik, 1844-1845 Osmanlı Arşivi AraŐtırmalarında Acıpayam
- 7-Kadir PektaŐ, Evkara Mezarlığındaki Osmanlıca Mezar TaŐlarını okumuŐtur.

- 8-Muhittin eltik, 1927 doğumlu Evkaralı Kaynak Kişi
- 9-Habip Deveci, 1927 doğumlu Evkaralı Kaynak Kişi
- 10-Bayram ağırgan, (2005 yılında 100 yaşlarında vefat etti) Evkaralı Kaynak Kişi
- 11-G selli Turna, 1947 doğumlu Evkaralı Kaynak Kişi
- 12-Hatice Badem, 1927 doğumlu Evkaralı Kaynak Kişi
- 13-Kadriye Kök 1931 doğumlu Evkaralı Kaynak Kişi
- 14-Mustafa Ali Keskin, 1329 doğumlu Evkaralı Kaynak Kişi
- 15-İsmail Kök, 1339 doğumlu Evkaralı Kaynak Kişi

Dede Efe'nin
bilinen
tek fotoğrafı

Denizli'nin Efesi

Alikurtlu Dede Efe

Mustafa ÇETİN

Yazar- Emekli Öğretmen

Yaşadığımız kente hizmet bağlamında kültür ve tarihimizi mi yaratalım; var olanı yeniden mi yazalım, sergileyelim; yoksa, bulunmayan ve tanınmayanları bulup kentin tarihindeki yerine koyarak insanlarımızın sevgisine mi sunalım?

Son iki yıldır Denizli'nin kamu yönetimi ile kültür, sanat ve iş dünyasının önde gelen kişileri, galiba bu sorulara yanıt aramışçasına bir çaba içine girdiler. (Olayları ve etkinlikleri, dışarıdan izleyen bizlere böyle gelmiş olabilir.) Yaylalarda yürük, ovalarda erik, üzüm festivalleri; çeşitli alanlara ait ürünlerin tanıtıldığı fuarlar; resim, fotoğraf, halı-kilim, tiyatro gibi sanat alanlarına ait sergiler ve en uzun soluklu bir etkinlik olan 800. yıl kuruluş sempozyumu. İlimizin yerel basın ve yayın dünyası ile yazarlar, çizerler, yorumcular sanıyorum çok keyifli ve renkli toplantıları yaşadılar, duyurdular; ilgisi olanları bu alanlara yönelttiler, tanıttılar.

İşte böyle birçok kişinin, yaşadığımız kentin kültür ve tarihine dair yoğun bir arayış içine girerek coşkuyla çırpınıp bir kültür ve tarih mirası arayışı içine girdiği bu yıllarda ben de kendi dünyamın renklerini yansıtacak bir konu üstüne yönelmiş; elimde çantam, kameram, ses kayıt cihazım ile bir EFE'nin izine düşmüş, o dağ senin bu ova benim dolaşıyordum. Bu efe, çocukluğumu yaşadığım yıllarda köydeki evimizin bir ferdi gibi aramızda yaşamış; benim doğumuma ebelik yapmış; bir üzüm tanesi ile ağzıma ilk gıdayı vererek "ağzımı açmış"; beni, dizinde oturtmuş, göğsünde uyutmuş olan Bekteşkızı Zeynep'in (1310-1972) üstüne kayıtlı Efe'si ALIKURTLU DEDE EFE'dir.

"EFE" kavramı, değişik kesimlerde ve kültürlerde değişik "imaj"lar şeklinde görülse de toplumun önemli kesimleri bu kavram üstüne ortak bir tavır ve anlayış birliği içindedir.

Kırsal kesim bu kişilerden korksa hatta nefret bile etse de ona karşı derin bir hayranlık; hatta, "özenti" duygusu içindedir. Bu hayranlık, efenin duruşundaki sağlamlık ve güven verici görünümüdür. Bu görünüş onun, kozunlu başlığından konçları, dizlerinin bir sile altına kadar yükselen sivri burunlu körüklü çizmesine kadar tüm giysileri ve aksesuarlarının efe üzerindeki görkemli duruşundan kay-naklanır. Bu kostüm, giyen kişide öyle bir hava yaratır ki efenin boyu 1.60cm. bile olsa onu uzaktan veya atın üzerinde dağ gibi gösteren bir incelik ve üslûba sahiptir. Halkı efeye hayran bırakan da efenin bu görünüşündeki ulaşılmazlıktır. Efenin tütün içtiği kehribar takım ve şakşak tesbihin en iyisinden bir çift öküz parası ettiği düşünülürse halk, efenin üzerinde, rüyalarında bile göremeyeceği bir hazine taşıdığına açık açık farkındadır. Dokuz yamalı pantolon giyen halk, bu nedenle ondan ya korkacak ya da onun duruşundaki sağlamlık ve güven verici tavıra karşı ölçüsü, sınırı belli olmayan bir hayranlık duyacaktır. Ondan duyduğu tüm acılara karşın onu gözünde ve gönlünde büyüttükçe büyütecek; lâıyk olup olmadığına bakmaksızın ona oyunlar düzecek, türküler, ağıtlar yakacaktır. "Bize hayranlık verir dağ gibi bir zeybeğin yere diz vuruşu." diyen şairle birlikte onu, "Gırlı da verdi mor garanfilin dalları." diyerek karanfilin incelik ve güzelliği ile özdeşleştirecektir.

Kısaca bunlar, "EFE" madalyonunun erkeklik ve yiğitlik anıtı; iyilik, yardımseverlik ve erdem timsali; üzerine, başta Ziya Gökalp olmak üzere birçok şairin, yazarın övgü ve hayranlık sözleri yazıp söylediği yüzüdür. Madalyonun diğer yüzündeki kesimi ise halk ile efe arasında; üzerlerine giydikleri uydurma ve ne olduğu belli olmayan; cepkene benzer; acemi bir terzi elinden çıkmışçasına komik duran kumaş bir şey ve şalvar görünümü menevrekleri ile bunlar ancak halkın uzağında fakat "efelik" kavramının yakınında duran figüranlardır. Halk için tehlikeli olan; halkın korkudan ödünü koparan; halkı soyup soğana çeviren bu "çeteleri" ilk gruptan ayrı değerlendirmek hatta ayrı tutmak gerekir.

Bu bağlamda düşüncelerimi en iyi anlatan; Dede'fe'yi yazmaya niçin karar verdiğime dair değerlendirmelerimi, DEDE'FE romanının sunuşunda söyledim. Gerekli bir bölümünü aynen alıyorum:

"... Halk içinde "EFE" imajı izafi. Su mu çiçek mi bilmem. Herkes kendi efesini kendi yaşatır. İster sever, över; ister yerer, döver. Herkesin "EFE"si kendi atında, kendi suyunda. Ben ise "Bizim Efe"yi, onca insan arasında bulunca "çiçek" gibi düşündüm

Ondan

Seramik bir vazo yaptım;

Sırladım, cilâladım.

Doğanın süsü ve gururu kır çiçekleriyle

Süsledim,

Size sundum.

Pişirmek,

Sizin takdirinizde:

İster

Yüksek ateşte yakar kırarsınız,

İster

Düşük ateşte bozar atarsınız.

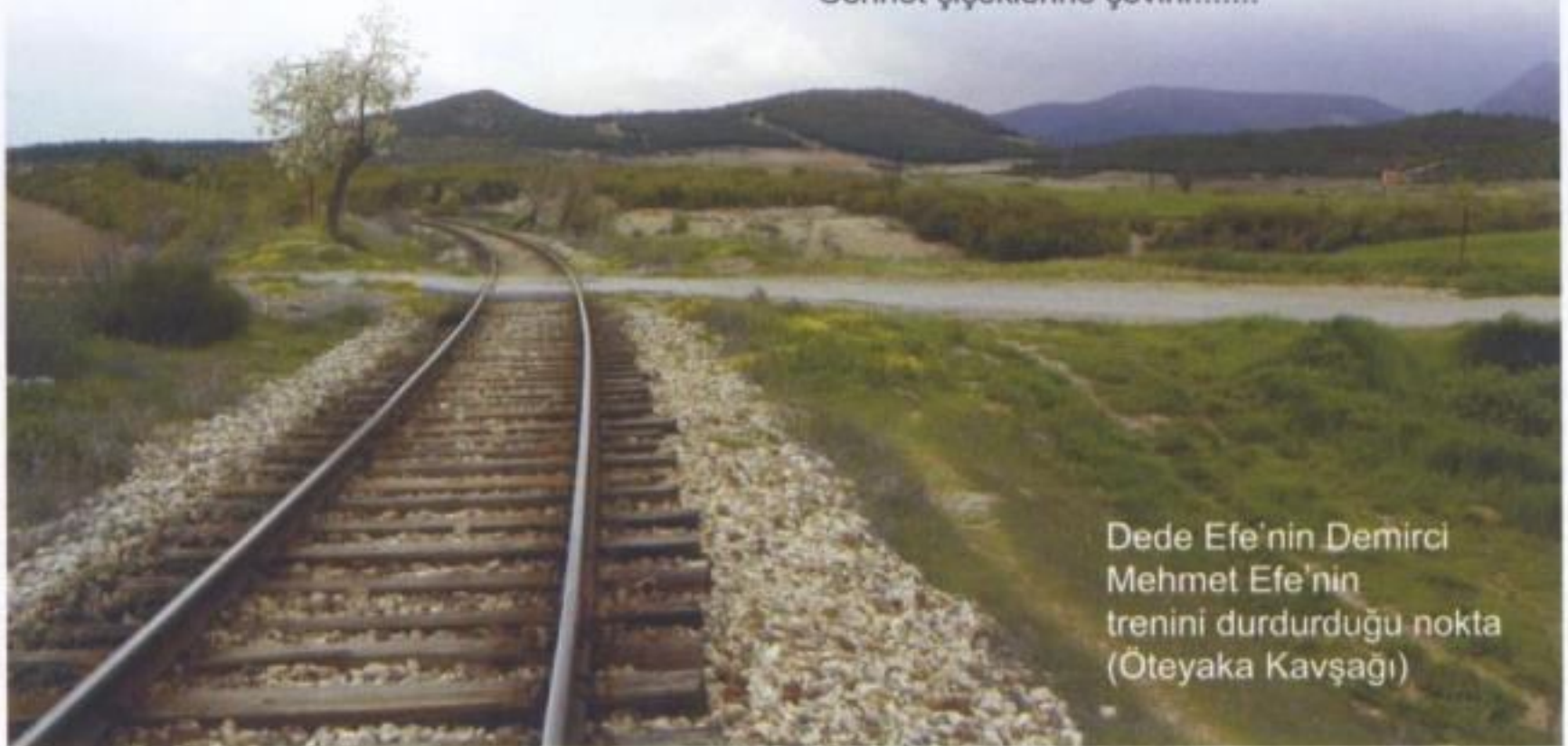
Herkesin fırını,

Kendi ateşince tüter.

Gönül fırını isterse,

Cehennem ateşini alır,

Cennet çiçeklerine çevirir....."

Dede Efe'nin Demirci Mehmet Efe'nin trenini durdurduğu nokta (Öteyaka Kavşağı)

Romanında uzun uzun anlattığım ve "DENİZLİ'NİN EFESİ" olmaya lâyık görerek bu bakış noktasından tanıtmaya çalıştığım bu EFE kimdir; niçin böyle bir unvana lâyık görülmüştür? Anlatayım:

Babası, Püseli Aşireti'nden olup köye ilk gelen ve köyün kurucularından kabul edilen Gırmızı'nın oğlu Veli Çavuştur. Annesi Zeynep, sertliği ve otoriterliği nedeniyle adını unutturmuş; Talak Hacı lakabıyla tanınmıştır.

Keçi sürüsü, sığırları ve işleyebildikleri kadar işledikleri tarlalarıyla yaşarlarken 1310 (1894) yılında bir erkek çocukları dünyaya gelir ve evin sesini çoğaltır; dünyalarını renklendirir. Konu komşuya bir yemek verilerek adını DEDE MEHMET koyarlar.

Çocuk büyümüş, delikanlı olmuş; deşdivan ile kavga ederek dağa çıkıp EFE olduğunu ilan etmiştir. Bir yıl içinde nişancılığı ile namlanmış; Kızıl Zülüflü Bekteşkızı ile evlenerek sosyal hayatına önemli bir boyut kazandırmıştır. On dokuz yaş dolayındadır ve hiç beklenmedik bir günde askere çağrılır. Hasta babasını ve hamile eşini bırakarak askere gider. Birkaç ay sonra bir gece, asker elbisesi ve tüfeği ile çok perişan bir görünümde çıkar gelir. Eşinin doğum yaptığı güne kadar evden ve yataktan çıkamaz. Çocuk (Mehmet Yangın. 1914-1994) onu hayata döndürür ve kendini toplar. Sağlığına kavuşup efe giysilerini giyerek ata binmeye; kırdan bayıra dolanmaya başlar ya artık herhangi bir soygun, gasp veya cinayet gibi suçlardan değil; sadece "asker kaçağı" olarak müfrezenin takip programındadır. Onun bu durumuna sıkılıp üzülen başta babası olmak üzere konu komşu; Bak efe! Memleket harp içinde. Sen keskin nişancısın. Gençsin, kuvvetlisin. Askerde olacağın yerde buralarda geziyorsun. Bu işlerin sonu yok. Vatanı hizmet etsen daha iyi edersin, meyhanında sözler söylemektedirler. O ise bu sözler karşısında derin derin düşünerek yere bakmakta; "Hayır!" demediği gibi "Evet!" diyerek şubeye de gitmemektedir. Asker ocağından ayrılmasındaki sırrı ise kimseye açmamaktadır ki bu konu, asla aydınlanamamıştır. Fakat içinde bir pişmanlık duygusu olduğunu anlatan tavırlar sergilemektedir.

İşte böyle bir ikilem içinde iken İzmir işgal edilir. Denizli'de Müftü, olaya sert çıkarak halkı ayaklandırır. Köyler kasabalar uyarılır. Ankara'da Meclis de olayı gündemine alır. Zeybeklerden yararlanma fikri benimsenerek kısa zamanda bölgede

"lider" konumundaki çete reisleri belirlenir. Bunlar üç kişidir: Yağcılar Köyü'nde geniş çevreli, çok hatırlı ve sağlam duruşlu Yörük Ali; 200 kızarıyla Ödemiş'te her istediğini yapan Nazillili Demirci Mehmet Efe; 25 kızarıyla çevresinde çok etkili olan Alikurtlu Dede Efe. Bu saptamadan sonra Meclis, bunların suçlarını affederek "Kuva-yı

Yörük Ali Efe ve Dede Efe
(en solda)

Millî'ye kazandırılıp Aydın'da düşman karşısına çıkarılması" şeklinde karar alır. Kararın bildirilmesi ve bu kişilerin ikna edilmesi için Rauf Orbay ve dört arkadaşı görevlendirilir ve ekip 24 Mayıs 1919 günü Batı Anadolu'ya hareket eder.

Rauf Orbay'ın kendisi doğrudan Ödemiş'e, Demirci'ye giderken Yörük Ali'yi ikna için 57. Tümen Komutanı Şefik Bey'e; Dede Efe'yi ikna için de Dinar'daki Mızraklı Süvari Birliği Komutanı Diyarbekirli Yüzbaşı Ekrem'e talimat verir. Yüzbaşı, Çal Belevi Köyü'nde bulunan Denizli Mebusu Başağazade

Çal Müftüsü Ahmet İzzet Efendi (Çalgüner) ile de oturup ne yapacaklarına karar verirler. Kuva-yı Milli'ye resmen katıldığını bildirmek için Yusuf Bey'e aynen şu mektubu yazıp bir kızan ile Belevi'ne gönderirler:
"Huzura! İzzetli Biraderim Yusuf Bey. Selam tabidir. Dünkü almış olduğumuz beyannameyi binaen

Yusuf Bey'e bir mektup göndererek durumu bildirir. Bu sıralarda Dede Efe, Yusuf Bey ile temasa geçmiş; en az 100 kişi toplayabileceği hususunda haberler göndermektedir.

Dinar'dan gelen af haberi ile Denizli Müftüsü'nden gelen beyanname örtüşür. Olaya çok sevinen Efe, durumu görüşmek için Alikurt'a gelen

müdaafa-i din ve vatan için hemen çete tertibine başladım. Bizim kariyeden kızanlara silah teslim edesiniz. Bendeniz de Çalıkebir, Yediköy, Denizler, Makdan, Kuyucak kariyelerine çıkıyorum. Nihayet kaç efrad tedarik eder isem malûmat vereceğim. Baki selamet. 13 Haziran 335. Alikurttan Dede Efe." (Orijinal metin, TTK arşivindedir.)

Çal'da Necip Ağa'nın çevresinde toplanan 100 kişinin başında Dede Efe, önce Sarayköy'e sonra da Umurlu'ya giderek Yörük Ali ve daha sonra Demirci ile buluşurlar ve düşman karşısına geçip tetik çekmeye başlarlar.

Bu güzel başlangıç, bir süre sonra Demirci'nin kaprisi ile bozulur. Demirci, Dede Efe'nin etkinliğini ve Yörük Ali'nin kurduğu dostluğu kıskanmış olmalı ki bir çarpışma anında "Bu iki efenin sözü geçecekse ben kızanlarımı alır çeker giderim!" şeklindeki çıkışıyla ortalığı karıştırır ve daha sonra kriz, Dede Efe'yi vurma teşebbüsü ile doruğa çıkar. Dede Efe'nin ise ne Demirci'yi vurmaya ne de Demirci tarafından vurulmak işine gelmez. Öfkesinin de önüne geçemez. Yörük Ali'nin tüm ısrarlarına karşın kamptan ayrılarak köye döner.

Böylece Kuva-yı Milliye dönemi de biten Dede'fe, takip korkusu olmadan; yaşadığı bölgede, bir çeşit koruma görevi yaparak "Efelik"ini sürdürür. Bu dönemde yaşadığı hayatın çizgisini ve halk içindeki yansımalarını anlatmak için onu tanıyanları teke tek dinleyen kişilerle 13 yerleşim yerinde yaptığım konuşmaların bulunduğu ortak noktadaki bilgileri verelim.

Çambaşı Köyü'nden Hüseyin Kocakavak'a sordum:

-Dede Efe bu bölgede soygun, gasp, cinayet gibi insanları rahatsız edecek işler yapmış mı?

-Hiç böyle bir olay yok. Aksine buradaki adamının sayesinde fakirleri gözetirmiş. O var diye buralara eşkiya, kaçak giremezmiş. Köylünün başı daraldı mı ona başvurmuş.

Aynı soruyu her yerde sordum. Aldığım yanıt sanki önceden yazılıp da dağıtılmış gibi hep aynı idi. Çok ilgimi çeken üç örneği kısaca yazmak isterim:

Başçeşme Köyü'nden Osman Nuri Altın:

-Dede Efendi (O böyle diyor.), bu köyde çok barınmış. Gürcü Murat Efendi'nin Hanı onun mekanıymış. Kim daralsa Asiye Hanım'a (Murat Efendi'nin eşi.) bildirir; o da Efe'ye iletir gerekli yardım sağlanırmış. Benim babamla annemi evlendiren, Dede Efendi imiş. Saygı duyarım.

Kapandamları Köyü'nden Hasan Sevim:

Kardeşi Yabız'ın bu köyde konuşulması yasaktır. (Yabız bu köydeki Erikliçukur'da vurulmuş. Köylüye çok eziyet etmiş.) Fakat Dede Efe'nin buralarda hiç zararı, sıkıntısını duymadık. Hatta ben, Çalkebir Kahvesi'nde elinden altın alan bir adam ile konuştum. Adamın öküzleri durmuş. Daralmış. Ödünç öküz parası bulayım diye Çalkebir'e gider. Akşam, kahveye götürürler. 37 kişi toplanıp beklemişler. Efe gelmiş. İzzet ikramdan sonra Efe'nin köydeki adamı sayıyı bildirmiş. 37 kese altını oradakilere dağıttıktan sonra bunu

sormuş. Efe'nin adamı, "Efem, o misafir. Yeni öküz alacak para bulmaya gelmiş.", deyince Efe, "Bi kese de ona vering!" demiş. "Köyüme nasıl geldiğimi bilmiyon!" dedi.

Kaklık Köyü'nden Gocaguş'un Gelini İraz Hala (Raziye Özek.):

-O, ağaların da köylülerin de koruyucusuymuş. O buralarda oldu mu bir tane kaçak, eşkiya gelememiş. Hatta bir Fatma Abla vardı. Bana bir gün anlattı: "Dede Efe duyar da bize bir şey yapar" diye kimse benim yanıma yaklaşmadı. Fatma, seni bi öpeyin diyemedi; elini tutayın bile diyen olmadı. Onca gençliğim boşu boşuna geçti gitti."dedi. Dede'fe buralarda olacak da birileri birilerini rahatsız edecek ha!

Çardak'tan Pamukkale'ye kadar her yerde anlatılanlar hemen hemen böyle olaylar.

Üç kişi, karısı Bekteş kızına lâf attıkları için (İkisi Tayyare Çeşmesi'nde; birisi Zincirli'de.) bir kişi de Cumalı Köyü'nde yüzüne, yanan odun parçası attığı için efeliğe ilk çıktığı yıllarda vurduğu toplam dört kişiden başka "ölü"sü olmayan Efe'nin belirleyebildiğim diğer yönlerini DEDE'FE DESTANI'nda anlattım.

Bu destanı, iki amaçla kaleme aldım. Birincisi, her efenin bir şiiri, ağıtı veya destanı olması gerektiği, ikincisi de onun hangi özelliklere sahip olduğunun hafızalarda daha kolay kalabileceği ve anlatılırken daha edebî bir özellik kazanacağı düşüncesinde olmam.

Şimdi onun, efe ve insan olarak hangi niteliklere sahip olduğunu kısaca yorumlayalım ve okuyucuyu, kendi yorumuyla baş başa bırakalım.

Destanın 12. dördlüğünün son dizesinde, "On dokuz belikli keldi Dede'fe."denilmektedir. Buradaki sayı, çok özel seçilmiştir. Çünkü destanda, ona ait on dokuz tane "Şahsına mahsus." özellik vardır. Bu özellikler, 17 dördlüğün uygun yerlerinde görülmektedir:

"...Poyraz olup esen yeldi Dede'fe Ağa tarlasında acı kelekti...

Nankör çeşmesine kevgir elekti...

Dost toynaklarına naldı Dede'fe.... gibi.

Destandaki bu tür sözler, onun birçok efede olmayan kişilik özelliklerini yansıtır ki bunları, özgür düşüncelerini etkilememek için okuyucunun kendi yorumuna bırakmayı daha uygun görüyorum. Şu kadar söyleyeyim ki Dede'fe, insanlık değerleri yönünden benim gözümde ve gezdiğim yerlerdeki halkın gönlünde bu destanda anlatıldığı şekilde yaşamaktadır.

Dede'fe Destanı

Yeryüzünün yeşilinden alından
Alikul'ta açan "gül"dü DEDE'FE
Dazlak şimşeginden Ürküt selinden
Poyraz olup esen "yel"di DEDE'FE

"Daşlı Gedik"ın çamurundan taşından
Güzeller okunur kargı kaşından
Mevlâ esirgesin nankör aşından
Elvan çiçeklerden "bal"dı DEDE'FE

"Bekdeşgızı" derler dağları karlı
Irmağı gök sulu deresi yarlı
Gönlü "Gocaboğaz", sevgisi arlı
Al pürçek zülüfe geldi DEDE'FE

"Ürküt" dediğimiz sarı topraklı
"Horlu'nun Deresi" derin koyaklı
Yılanı çiyani seksen ayaklı
Bozyörük yılanı "dil"di DEDE'FE

"Zigelli"den ak topraklar kazıldı
"Ellik Cavırları" yola dizildi
"Çatal Tepeler"de kader yazıldı
Kötüye uzanan "el"di DEDE'FE

Efenin çadırı ormanlar dağlar
Gönül bulutundan ırmaklar çağlar
"Helâl"i özlemde haremi ağlar
Sevda kumaşını sildi DEDE'FE

"İriganlı Köyü" bir ince sızı
Meylini döndürdü "Civar'ın Kızı"
Hidrellez yağmuru şubat ayağı
"Goc'arık" kıyısını bildi DEDE'FE

Aydın Umurlu'da divan kuruldu
Kuva-yı Millî'ye selâm duruldu
Nazilli'de Yunan'ın halî soruldu
Düşmanı alnından deldi DEDE'FE

"Kundakçı Mehmet"im gökten bakışlı
Millete sevgisi yürek yakışlı
Düşmanın alnına şimşek çakışlı
Dost toynaklarına "nal"dı DEDE'FE

Zengin kervanını dağdan aşırır
Fakir eşeğini düzde şaşırır
Toy gelin ocakta çorba taşırır
Yoksul kapısına "zil"di DEDE'FE

Kayıt defterine künye girilmez
"Ak kahat"tan mürekkepler silinmez
Melâike olsan kıymet bilinmez
On dokuz belikli "kel"di DEDE'FE

Ağa tarlasında acı kelekti
Fakir fukaraya ceket yelekti
Nankör çeşmesine kevgir elekti
Dost bahçelerine "gül"dü DEDE'FE

Gurbancı Deresi'nde "Şahan" dolanır
Sevdasız yiglin gönlü bulanır
Deli poyraz gelir gözler sulanır
Aşk destanlarına "dil"di DEDE'FE

"Musâ Tepesi"nden dosta bakılmaz
Demir tuzaklara kardeş atılmaz
Taze yigit bir mecede satılmaz
Elâ gözden akan "sel"di DEDE'FE

Yabız'ın hilesi çatık kaşında
"Sedeyağ" kokardı bulgur aşında
Kruvaze sırtında "fötür" başında
"Dövlet" şifresine "tel"di DEDE'FE

Giritli'nin aşu ağ'lı mı bilmem
Yüreği serin mi dağlı mı bilmem
Kurşunu yivli mi yağlı mı bilmem
"Dermen Arığı"nda kaldı DEDE'FE

Kaklık ufukları kara bağlamış
Alikurtlu boyun büküp ağlamış
Hikâyesi yiv-set olup cıvlamış
EGİTİMCİ, sana "il"di DEDE'FE.

Alikurt Köyü, Öteyaka mevkiinden görünüm, 1980 ortası (Fot: Mehmet Özmen)

Çardak'tan Umurlu'ya kadar Menderes Vadisi'nde, resmi kaynaklarda ve arşivlerde bulunan; ağızdan ağıza geçerek öyle veya böyle yaşamaya devam eden Dede Efe, destanı ve romanı ile budur. Şimdi bir de Ege bölgesinde namlanmış; kültürlü-kültürsüz, köylü-kentli, zengin-fakir çok geniş kitlelerin sevgi ve hayranlığını kazanmış; yaşadıkları yöre veya bölgenin "marka"sı olmuş efelere bakalım: İzmir ve çevresinde adına türküler yakılmış; yaptıkları, destan destan anlatılan Çakırcalı, "Yüz elli adam vurdum. Bunlar bildiklerim." diyen bir kişidir. Can arkadaşı Gamalı Zeybek bunlara dahil mi değil mi belli değil ya Gamalı'nın da ondan eksikliği olduğunu sanmıyorum.

Atça'da Kel Memet, kendi adına para bastırıp "Sultanlık" ilan etmişken bugün, İzmir yolu üstündeki görkemli heykeli ile yoldan gelip geçenleri selamlamaktadır.

Aydın'da Yörük Ali, Kuva-yı Milli'ye katılması için iki hafta uğraşan; Denizli'den bile Tümen Komutanı ve Müftü Ahmet Hulusi Efendi'nin heyetleri ile ayağına kadar giderek ikna etmeye çalıştıkları bir kişidir ki bugün, bırakın Aydın İli'ni "Efelik" kavramının markası durumundadır.

Yaptığı "kahramanlık" ile "eşkıyalık"ı kafasında birbirine karıştıran ve bunlardan hangisinin simgesi olduğuna karar verilemeyen Demirci ise -Her ne kadar basma fabrikası ile namı gölgelenmiş olsa da...- Nazilli'nin, tek başına sahibi gibidir.

Dinar'ın hâlâ yaşayan efsanesi Buhurcu Mustafa'nın da o bölgenin markası olduğuna itiraz yoktur. Bu yorum ışığında görülüyor ki İzmir'den Dinar'a kadar Büyük Menderes Vadisi içindeki her yerin olmasına karşın ulusal direnişin lideri konumundaki Denizli'nin bir "Marka Efesi" bulunmamaktadır. Diğer efeler, bildiğimiz hayatları ile bölgelerinin simgesi olurken romanda hayatını; bu yazımızda da "İnsanlık" vasıflarını anlattığımız; yöremizde, bir eşi ve benzeri daha bulunmayan ALI-KURTLU DEDE EFE'nin "DENİZLİ'NİN EFESİ" olması gerektiği düşüncemi, Pamukkale Üniversitesi'nin ilgili bölümleri, Sanat ve Edebiyat çevresi, Yerel yönetimler çevresi, Kamu kurum ve kuruluşları çevresi ile Denizli Halkının ilgi ve sevgisine sunarım. Ben yazdım, belgeledim. Takdir ve hüküm, tüm Denizli'nindir.

AĞAÇLANDIRMA COŞKUMUZ KATKILARINIZLA DEVAM EDİYOR

21 Mart Ormanlık Haftası'nı Çocuklarımızla Fidan Dikerek Kutladık...

Fatih İlköğretim Müfredat Laboratuvar Okulu öğrencileri, harçlıkları ile satın aldıkları fidanları, Bereketli Beldesi'ndeki kamusal alana dikti.

TÜRKİYE KAMU-SEN Üyeleri ile Bereketli Beldesi yeşil alanında fidan diktik... TÜRKİYE KAMU-SEN Üyelerinin katkılarıyla satın alınan fidanlar, Bereketli Beldesi'ndeki kamusal alana dikildi.

Enerji ihtiyacının tamamını yenilenebilir enerji kaynaklarından sağlayan Temiz Enerji Ev'i'nin açılışında, Teşekkür Belgesini Vakıf Müdürümüz Tank Pilevne, Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanı Hilmi Güler'den aldı.

Pamukkale Üniversitesi Temiz Enerji Ev'i'nin Bahçesini Düzenledik...

Denizli Vergi Dairesi Başkanlığı Çalışanları ile Doğa Parkı'nda Fidan Diktik... Denizli Vergi Dairesi çalışanları, geleceğin doğa parkını kurduğumuz Gökpınar Barajı kıyısında, söğüt fidanlarını toprakla buluşturdular.

Sarayköy Gazi İlköğretim Okulu'nun Bahçe Düzenlemesini Yaptık

Gazi İlkokulu'nun bahçesindeki ağaçların bakımı yapılarak, alan tamamen çimlendirildi.

Almanya'nın Duisburg kenti gençlerinin de Doğa Parkı'nda Ağacı Öldü...

Beyaz Çelik Köprü isimli AB projesi kapsamında Almanya'dan Pamukkale Üniversitesi'ne gelen gençler, Gökpınar Barajı kıyısında fidan diktiler...

Daha yeşil, temiz ve sağlıklı bir çevre adına çıktığımız bu yolda, DOÇEV'e sağlayacağınız her türlü desteği şükranla karşılayacağız.

Emek Caddesi No:151 DENİZLİ Tel:0.258.265 11 11 Faks:0.258.265 63 69
www.docev.org.tr docevvakfi@ttnet.net.tr

Vali Konağı bahçesinde (şimdiki Özel İdare İşhanı'nın bulunduğu adada) Denizli'nin eski valilerinden Halit (Aksoy) Bey'in eşi ve Şükriye Gökmen (Mazıoğlu), 1940.
(Ömer Gökmen albümünden)